

«ΕΞΕΥΓΕΝΙΖΟΝΤΑΣ» ΤΟΥΣ ΠΛΗΒΕΙΟΥΣ (ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ) ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ «ΚΥΡΙΛΟΠΟΙΗΣΗΣ»¹ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

«Έτσι αρχίσαμε να δίνουμε τους πάνω χώρους –που τότε ακόμη στάζανε και ήταν γεμάτοι μούχλα, αηλιά αυτό άρεσε– σε χορογράφους και σε θεατρικές ομάδες»

Βασίλης Χαραλαμπίδης, ιδιοκτήτης του Bios στην Athens Voice (Χειμώνας 2010)

«Η Λία είχε αυτό το ακίνητο στην οδό Κολλοκοτρώνη, κληρονομιά από τον πατέρα της, και ήταν χωρισμένο σε πολλή μικρά μαγαζάκια. Σιγά σιγά λοιπόν διώχναμε τους μικροεμπόρους που υπήρχαν και γκρεμίζαμε τα ντουβάρια, μέχρι που έφυγε κι ο τελευταίος. Το είδαμε λοιπόν έτσι άδειο κι είπαμε, δεν το κάνουμε μπαρ!»

Νίκος Λούβρος, ιδιοκτήτης του Booze Co-Operativa στη LIFO No 130 (16 Οκτωβρίου 2008)

«Στα δυτικά άρχιζε η πρώην προστατευμένη περιοχή Ψυρρή η οποία, όταν ανατινάχθηκε ανεπανόρθωτα πριν από πολύ καιρό ο ημισφαιρικός κλιματισμός που την σκέπαζε ολόκληρη, σκοπιδιάστηκε χειρότερα κι από πριν με ανακατεμένα ερείπια παλιών μονόροφων σπιτιών και

καταθλιπτικά σκοτεινά χαλάσματα υπερμοντέρνων οικοδομικών γιγάντων»
Πέτρος Κουτρομπούσης, *Ο Άνθρωπος που Αγόρασε την Αμερικανική Αγορά*
από το βιβλίο *Στον Θάλαμο του Μυθογράφου* (1992)

Το φαινόμενο της «κυριλοποίησης» «υποβαθμισμένων» περιοχών, ως μίας σημαντικής πτυχής των συνολικότερων μετασχηματισμών που υπόκειται ο σύγχρονος δομημένος χώρος των πόλεων υπό την καπιταλιστική συνθήκη, έχει πυροδοτήσει πλήθος θεωρητικών συζητήσεων, κινημάτων ακόμα και εξεγέρσεων. Στη δε διεθνή βιβλιογραφία διακρίνονται τρεις, κύριες προσεγγίσεις, όσον αφορά την ερμηνεία του συγκεκριμένου φαινομένου.² Η πρώτη και πιο κοντινή στη μαρξιστική/οικονομική οπτική, με κύριο εισηγητή τον Νηλ Σμιθ (Neil Smith), βασίζεται στο έργο του Ντέιβιντ Χάρβεϋ και θεωρεί ότι τα φαινόμενα «κυριλοποίησης» σχετίζονται με το ζήτημα της προσφοράς, της παραγωγής δηλαδή νέων αστιακών χώρων.³ Έτσι, οι διαδικασίες άνισης ανάπτυξης, με τις οποίες είναι συνυφασμένος ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, έχουν ως αποτέλεσμα ανισομέρειες ακόμη και στο εσωτερικό των πόλεων, καθώς κάποιες από τις αστικές, κυρίως κεντρικές, περιοχές, όπου συγκεντρώνονταν οι βιομηχανικές και εμπορικές χρήσεις σταδιακά «υποβαθμίζονται» εξαιτίας της αποβιομηχάνισης και φορτίζονται με ένα αρνητικό συμβολικό φορτίο, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσονται άλλες, συνήθως στα προάστια, στις οποίες σπεύδουν τα μεσαία και ανώτερα στρώματα. Ως αποτέλεσμα, ισχυρίζεται ο Σμιθ, στις «υποβαθμισμένες» περιοχές αναδύεται χάσμα γαιοπροσόδου (rent gap), μία διαφορά δηλαδή μεταξύ της πραγματικής γαιοπροσόδου (actual ground rent) που ισχύει εκείνη τη δεδομένη στιγμή υπό τις συγκεκριμένες χρήσεις γης και αυτής που μπορεί να αποκομισθεί (potential ground rent) υπό άλλες συνθήκες εκμετάλλευ-

1 Με τον όρο «κυριλοποίηση» αποδίδουμε τον αγγλικό όρο gentrification που πρωτοχρησιμοποίησε η κοινωνιολόγος Ρουθ Γκλάς (Ruth Glass) στο βιβλίο της *London: Aspects of change* το 1964. Σε αυτό, η Γκλάς περιέγραψε τη μετατροπή των φτωχόσπιτων της εργατικής συνοικίας Islington του Λονδίνου, σε ακριβές και κομψές κατοικίες, με αποτέλεσμα οι παλιοί κάτοικοι της περιοχής να εκτοπιστούν από αυτή. Στην ελληνική βιβλιογραφία αρχικά κυρίως χρησιμοποιήθηκε ο αγγλικός όρος δίχως μετάφραση, αν και τελευταία ολοένα και περισσότεροι συγγραφείς τον έχουν αποδώσει με τη λέξη «εξευγενισμός». Κατά τη γνώμη μας, ο ίσως αδόκιμος νεολογισμός «κυριλοποίηση», τον οποίο πρωτοχρησιμοποίησαμε σε προκήρυξη το 1996, είναι πιο κοντά στο πνεύμα του αγγλικού όρου και τις βίαιες διαδικασίες τις οποίες αυτός περιγράφει γι' αυτό και θα είναι αυτός που θα χρησιμοποιήσουμε στη συνέχεια του κειμένου. Επιπρόσθετα, ο νεολογισμός αυτός περιγράφει με μεγαλύτερη ακρίβεια το περιεχόμενο αηλιά και την κατεύθυνση των μετασχηματισμών τόσο στο αστιακό χώρο, όσο και στην ανθρωπογεωγραφική σύνθεση σε αυτόν. Τέλος, ταιριάζει με τον όρο που συναντάται στην αυστραλιανή βιβλιογραφία (trendification αηλιά και yuppiefication).

2 Για μία πιο αναλυτική παρουσίαση και κριτική των διαφόρων θεωρητικών τάσεων που σχετίζονται με το ζήτημα της «κυριλοποίησης», δες το εισαγωγικό κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας Π. Μουκούλης, *Φαινόμενα «gentrification» στην Αθήνα: Διερεύνηση των χωρικών, λειτουργικών και κοινωνικών αναδιαρθρώσεων και σύγκριση με τη διεθνή εμπειρία*, 2008, η οποία μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://courses.arch.ntua.gr/fsr/124829/gentrification.pdf>.

3 Βλ. ενδεικτικά Ν. Smith, *Towards a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital not People*, Journal of the American Planning Association, Vol. 45, No 4, σελ. 538-548.

σης. Αυτή η διαφορά στη γαιοπρόσοδο είναι εκείνη που οδηγεί σε μαζικές επενδύσεις του real-estate κεφαλαίου σε ακίνητα και γη στις «υποβαθμισμένες» και άρα φθηνές περιοχές, μόλις ο κύκλος απαξίωσης των τελευταίων έχει ολοκληρωθεί. Με τη σειρά τους, οι επενδύσεις αυτές οδηγούν στην αύξηση του μέσου όρου των ενοικίων στην περιοχή, αύξηση που σταδιακά αναγκάζει τους περισσότερους από τους κατοίκους και κυρίως τους ενοικιαστές να φύγουν, ενώ τη θέση τους καταλαμβάνουν άτομα της μεσαίας και της ανώτερης τάξης, που είναι σε θέση να καταβάλλουν το υψηλότερο αντίτιμο, αλλά και επιχειρήσεις που στοχεύουν στη νεοεισερχόμενη πελατεία. Τελικά, μέσω αυτής της διαδικασίας, η ανθρωπογεωγραφική σύνθεση και ο χαρακτήρας όλης της περιοχής μεταβάλλεται ουσιαστικά.

Σύμφωνα με τη δεύτερη τάση, η οποία κυρίως εκφράζεται από το έργο του Ντέηβιντ Λέη (David Ley), δεν είναι η πλευρά της προσφοράς αυτή που θέτει σε κίνηση τους μηχανισμούς «κυριλοποίησης», αλλά αντίθετα αυτή της *ζήτησης* για ασυνήθιστους, πρώην βιομηχανικούς ή «παρακμιακούς» χώρους, με «διαφορετικό περιβάλλον», «ατμόσφαιρα της λαϊκής γειτονιάς» ή και μία δόση εξωτικού «couleur locale».⁴ Η ζήτηση αυτή συνδέεται με την ανάδυση μιας νέας, μεσαίας τάξης που σύμφωνα με τον Λέη χαρακτηρίζεται από τα νέα, μεταβιομηχανικά, παραγωγικά πρότυπα που έχουν επικρατήσει στις δυτικές χώρες μέσω της τριτογενοποίησης της οικονομίας, του νέου καταμερισμού της εργασίας, αλλά και της επαναστατικής παράδοσης των νεολαιίστικων, κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του '60. Αυτή η «πολιτισμική νέα μεσαία τάξη» (πάσης φύσεως designers, καλλιτέχνες, εργαζόμενοι στα μίντια, διανοούμενοι κλπ.), για να χρησιμοποιήσουμε τον όρο που υιοθέτησε ο Λέη αρκετά αργότερα⁵ επηρεασμένος από το έργο του κοινωνιολόγου Πιερ Μπουρντιέ, ή έστω το πιο ριζοσπαστικό κομμάτι της, μπορεί να μην χαρακτηρίζεται κατ' ανάγκη από υψηλά εισοδήματα αλλά είναι φορέας σημαντικού *πολιτισμικού κεφαλαίου* και θα προβάλει τις δικές της πολιτισμικές και καταναλωτικές αξίες, τις δικές της «τάσεις» και «μόδες», συγκρουόμενη με τα κυρίαρχα πρότυπα. Διόλου παράξενο, επομένως, που μεγάλο μέρος αυτών των θιασωτών της *διαφοροποιημένης* κατανάλωσης θα προτιμήσει να κατοικήσει, να εργαστεί ή και να διασκεδάσει σε «υποβαθμισμένες» περιοχές του κέντρου και σε εργατικές συνοικίες, αντί να απομονωθεί στις προαστιακές νησίδες, ως τότε σύμβολο ευημερίας της παραδοσιακής μεσαίας τάξης. Έτσι, θα προσδώσουν στον ως τότε «κακόφημο» αστεακό χώρο νέα αίγλη, προσελκύοντας αρχικά κι άλλο «ψαγμένο» κόσμο, κι εν συνεχεία τους τεχνοκράτες, που θα επικυρώσουν τις κοινωνικές τάσεις «επιστροφής στο κέντρο», προτείνοντας σχέδια αστεακών αναπλάσεων και «εξωραϊσμών» και τις οποίες θα συνοδεύσουν οι επενδύσεις του real-estate κεφαλαίου. Κατά τη διάρκεια αυτής της εισβολής και της μετατροπής του πολιτισμικού κεφαλαίου σε οικονομικό, παλιότεροι κάτοικοι που ενοχλούνται από το νέο χαρακτήρα που παίρνει η περιοχή ή τον καινούργιο κόσμο που αρχίζει να μαζεύεται, αλλά και από την άνοδο της τιμής των ενοικίων που επιφέρει η αύξηση της ζήτησης σε αυτή, αναγκάζονται να την εγκαταλείψουν.

Η παραπάνω οπτική, αν και αναδεικνύει τον πολύ σημαντικό ρόλο που επιτελούν τα υποκείμενα, ως *ενεργητικοί* καταναλωτές προϊόντων ή συμβόλων στη διαμόρφωση κοινωνικών τάσεων και πρακτικών, όπως επίσης και τον πολύ σημαντικό ρόλο που επιτελεί η *τέχνη*

Προσεχώς: Άνοδος ενοικίων!

4 Βλ. ενδεικτικά D. Ley, *Inner-City Revitalization in Canada: A Vancouver Case Study*, Annals of the Association of American Geographers, Vol. 25, No 2, 1981, σελ. 124-148.

5 D. Ley, *The New Middle Classes and the Remaking of the Central City*, Oxford University Press, 1996.

Μέλη no-wave συγκροτημάτων αράζουν στο Λόουερ Ηστ Σάιντ της Νέας Υόρκης, κάπου στα τέλη της δεκαετίας του '70. Την αρχή την είχαν κάνει μέλη του κινήματος Fluxus και χίπηδες κατά τη δεκαετία του '60. Τριάντα χρόνια αργότερα, οι παρέες πάνκηδων, αποφοίτων Καλλιτεχνικών Σχολών και ροιπών μποέμ θα δώσουν τη θέση τους στους τρεντογιάπηδες και σε άλλους, πιο πηλούσιους αποφοίτους, μποέμ και καλλιτέχνες....

στο σύγχρονο καπιταλισμό, και ενώ ξεφεύγει από τον οικονομικό ντετερμινισμό της πρώτης τάξης, παραμένει μερική. Σε αυτή τη βάση αναδύεται και μία τρίτη ανάγνωση των φαινομένων «κυριλοποίησης», ανάγνωση που προσπαθεί να συνδυάσει τα κεντρικά σημεία των δύο προηγούμενων, συνθέτοντας το οικονομικό στοιχείο με το πολιτισμικό, προσθέτοντας όμως και άλλη μία μεταβλητή στην εξίσωση: την κρατική παρέμβαση. Ούτως ή άλλως, η ανάδυση μιας νέας «πολιτισμικής πρωτοπορίας» που συνδέεται με την τριτογενοποίηση της παραγωγής έχει (και) οικονομικά αίτια. Επομένως, ούτε το πολιτισμικό στοιχείο μπορεί να διαχωριστεί από το οικονομικό, ούτε μια οικονομική ανάλυση που δίνει έμφαση στις επενδύσεις στο δομημένο χώρο, ως συνέπεια της κρίσης υπερσυσσώρευσης στο βιομηχανικό τομέα, μπορεί να αγνοήσει τα δρώντα υποκείμενα, που σε πρώτη

φάση προκαλούν την κρίση υπερσυσσώρευσης στη σφαίρα της παραγωγής, αλλά και ως «πολιτισμική εμπροσθοφυλακή» θέτουν τις βάσεις για την, κατά Χάρβεϋ, εμπορευματοποίηση της αισθητικής και την αισθητικοποίηση των εμπορευμάτων.⁶ Κύριοι εκπρόσωποι αυτής της προσέγγισης είναι η Σάρον Ζούκιν (Sharon Zukin) και ο Κρις Χάμνετ (Chris Hamnett).⁷ Η Ζούκιν, παραδείγματος χάριν, εμπλούτισε τις αναλύσεις του Χάρβεϋ για την άνιση αστακή ανάπτυξη και τα επιμέρους κυκλώματα συσσώρευσης του κεφαλαίου με αυτές του Μπουρντιέ περί πολιτισμικού κεφαλαίου και ανέλυσε την αέναη πορεία «κυριλοποίησης» στο Σόχο της Νέας Υόρκης, «κυριλοποίηση» που τελικά θα εκδιώξει όχι μόνο τους παλιούς κατοίκους, αλλά και τους μποέμ και τους καλλιτέχνες που είχαν εγκατασταθεί κατά τα πρώτα στάδια της, και οι οποίοι σταδιακά θα δώσουν τη θέση τους σε πιο εύπορα, μεγαλοαστικά στρώματα. Τότε είναι που θα παρέμβει ο δήμος της Νέας Υόρκης προκειμένου να «προστατεύσει» αυτή την «πολιτισμική πρωτοπορία» από τις διαδικασίες που η ίδια είχε θέσει σε κίνηση, και να διατηρήσει τον «καλλιτεχνικό» –και τουριστικά αξιοποιήσιμο– χαρακτήρα της περιοχής.

Από τα παραπάνω είναι εμφανές ότι οι πολυσύνθετες διαδικασίες «κυριλοποίησης» δεν μπορούν να εξετάζονται στη βάση μιας μαγικής συνταγής, αλλά θα πρέπει να αναλύονται κατά περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες της εκάστοτε καπιταλιστικής συνθήκης, όπως επίσης και το συνδυαστικό ρόλο της «πολιτισμικής πρωτοπορίας», του κράτους και του real-estate κεφαλαίου. Στην Αθήνα, παραδείγματος χάριν, η σημασία των «πρωτοπόρων» στην ανίχνευση των νέων σημείων εμπορευματοποίησης του χώρου υπήρξε πολύ σημαντική, όπως θα δούμε και στη συνέχεια. Αντιθέτως, οι μαζικές πολεοδομικές παρεμβάσεις που θα οργανώσει το κράτος δίχως να υπάρχει αντίστοιχη κοινωνική τάση θα αποτύχουν οικτρά, όπως περίτρανα αποδείχτηκε και από το φιάσκο της μετατροπής του Ολυμπιακού χωριού σε οργανωμένη μίνι-πολιτεία. Φυσικά, αυτό δε σημαίνει ότι το κράτος παρέμεινε αμέτοχο στις διαδικασίες εποίκισης «υποβαθμισμένων» γειτονιών, καθώς ο παρεμβατικός του ρόλος ήταν εξαιρετικά κρίσιμος και σημαντικός στο σχεδιασμό και χρηματοδότηση βασικών έργων υποδομών και αναπλάσεων αλλά και στην εκτεταμένη επιτήρηση «δημόσιων χώρων», αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τον κοινωνικό έλεγχο και άρα στη-

6 D. Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Blackwell, 1989.

7 Ενδεικτικά βλ. S. Zukin, *Loft Living: Culture and Capital in Urban Change*, Johns Hopkins University Press, 1982· C. Hamnett, *Gentrification and the Residential Location Theory: A review and Assessment*, στο (Ed.) D.T. Herbert & R.J. Johnston, *Geography and the Urban Environment: Progress in Research and Applications*, 1984, σελ. 283-319 και *The Blind Men and the Elephant: The Explanation of Gentrification*, Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 16, No 2, 1991, σελ. 173-189.

ρίζοντας τις ιδιωτικές επενδύσεις. Έτσι, οι «υψηλής αισθητικής» παρεμβάσεις που ενίστατε υπογράφουν οι τεχνοκράτες των κρατικών φορέων, οι αναπλάσεις που «προάγουν τον πολιτισμό» ή τα στέκια των ψαγμένων της αντικουλτούρας θα βρεθούν εξαιρετικά κοντά στους κακόγουστους και τερατώδεις χώρους μαζικής μεταφοράς, διασκέδασης, εστίασης και κυρίε κατοικίας. Λέγοντας αυτό, δεν εννοούμε μόνο τη μεταξύ τους γεωγραφική απόσταση, αλλά την αλληλοσυσχέτιση των γενεσιουργών αιτιών τους. Σκυλάδικα και πειραματικά θέατρα, κάμερες επιτήρησης και αντικουλτουριάρικοι καφενέδες, μουσεία και λοφτ, εκκεντρικοί γκαλερίστες και κοστουμαρισμένοι μπράβοι: ο καλός ο μύλος όλα τα αλέθει... Μοιραία, όλοι όσοι ασκούν κριτική στη διαμόρφωση του δομημένου χώρου στη βάση της αισθητικής και μόνο, δεν μπορούν να αντιληφθούν την αλλοτριωμένη ζωή τους στον υπάρχοντα θρυμματισμένο κόσμο, παρά μονάχα με όρους αισθητικής...

Όλα τα παραπάνω θα φανούν πιο καθαρά, αφού εξιστορήσουμε τις απόπειρες «κυριοποίησης» περιοχών της Αθήνας που εκδηλώθηκαν τα τελευταία χρόνια. Οι απαρχές των διαδικασιών αυτών εντοπίζονται στην ανάπλαση της περιοχής της Πλάκας, που έλαβε χώρα κατά τις αρχές της δεκαετίας του '80 και η οποία θεωρείται ως ένα ιδιαίτερα σοβαρό και επιτυχημένο παράδειγμα πολεοδομικής καταστολής. Βασική αιτία ήταν ο μεγάλος αριθμός νεολαίων (πάνκηδων, χίπηδων, λούμπεν, φτωχοτουριστών) που μαζεύονταν και άραζαν στα

Το 1988 ξέσπασαν γενικευμένες ταραχές άμεσα συνδεδεμένες με την ταχύτατη «κυριοποίηση» του Λόουερ Χατ Σάιντ (Lower East Side) της Νέας Υόρκης και τον έλεγχο του Tompkins Square Park που αποτελούσε αγαπημένο στέκι αστέγων και της τοπικής άγριας νεολαίας. Οι διαδηλωτές συγκρούστηκαν με τους μπάτσους τόσο τον Ιούλιο όσο και τον Αύγουστο (από όπου και η φωτογραφία), προκειμένου να «σπάσουν» την απαγόρευση κυκλοφορίας στο πάρκο μετά την 1 ημ. που είχε επιβληθεί, προκειμένου να μην ενοχλούνται οι κυριόεδες που ζούσαν δίπλα σε αυτό. Το πανώ που κρατούν οι διαδηλωτές γράφει: «Η "κυριοποίηση" είναι ταξικός πόλεμος - Αντεπίθεση».

δρομάκια της Πλάκας: η περιοχή ήταν ένα από τα βασικά στέκια της αντικουλτουριάρικης νεολαίας της εποχής, μαζί με τα Εξάρχεια και τη Φωκίωνος Νέγρη.⁸ Όπως αναφέρει και ένας άγγλος χίππυς της εποχής: «Είναι το πιο πολυθόρυβο και φιλόξενο μέρος για μας απ' όλη την Αθήνα. Βρίσκουμε στην Πλάκα φθηνό φαγητό, και φθηνή διασκέδαση. Δεν μας πειράζει κανείς εκεί».⁹ Ως αποτέλεσμα, άνοιξαν γρήγορα στην περιοχή πολλά μπαρ, ντισκοτέκ και μπουάτ «εναλλακτικής» διασκέδασης, πέρα από τα πιο κυρίε μαγαζιά κυρίως με λαϊκή μουσική και μπουζούκια, ενώ οι παλιοί κάτοικοι, ενοχλημένοι, τράπηκαν σε φυγή. Να πως ένας από αυτούς θα περιγράψει τα γεγονότα: «Μας ξερίζωσαν οι χίπηδες και τα μπουζούκια από τη γειτονιά μας (...). Γέμισαν τα δρομάκια μας με μακρυμάλληδες και βρώμικους τουρίστες.

(...) Γέμισε χωριάτες και λιμοκοντόρους η γειτονιά μας. Δρόμο εμείς».¹⁰ Παράλληλα, υπήρχε

Φωτογραφία από το πρώτο πανκ φεστιβάλ, το οποίο διεξήχθη σε μαγαζί της Πλάκας το 1982. Στην περιοχή, γνωστό στέκι της πανκ, και όχι μόνο, νεολαίας, πέρα από τα μπαρ υπήρχε και το πρώτο σχετικό ρουκάνικο για πιο «ψαγμένους» πανκς.

8 Βλ. Γ. Τουρκοβασίλης, *Τα ροκ ημερολόγια: Ελληνική νεολαία και ροκ εν ροθ*, Οδυσσεάς, 1984.

9 Από το άρθρο *Ένα «Σόχο» γεννιέται στην Αθήνα* που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Ταχυδρόμος, Νο 991, 6 Απριλίου 1973, σελ. 9.

10 Ό.π., σελ. 8.

Σε όλες τις εποχές, σε όλες τις κοινωνίες, η τουριστικοποίηση των γειτονιών οδηγεί πάντα στα ίδια μοιραία αποτελέσματα...

πληθώρα καταστημάτων με τουριστικά είδη που απευθύνονταν κυρίως σε τουρίστες με χαμηλά εισοδήματα, όπως και πιάτσα με πόρνες και τραβεστί που ψάρευαν πελάτες μεταξύ των τουριστών. Αυτή η εικόνα ενοχλούσε πολύ και σύντομα καυτηριάστηκε από τα ΜΜΕ της εποχής. Στα τελευταία, επίσης γρήγορα, εμφανίστηκε και η άποψη των ειδικών: «νοικοκύρεμα» της περιοχής και ενίσχυση της «ευπρέπειας» των καταστημάτων, ώστε να αναβαθμιστεί το «προφίλ» της γειτονιάς και του κόσμου που συγκεντρώνονταν εκεί.

Μέσω μαζικών ανακηρύξεων κτηρίων ως διατηρητέων, μέσω της ρύθμισης των χρήσεων γης στην περιοχή, η οποία ενθάρρυνε την ύπαρξη κατοικιών, αλλά και μέσω μιας σειράς συγκοινωνιακών παρεμβάσεων, πεζοδρομήσεων, ανακαινίσεων νεοκλασικών κτηρίων όπου στεγάστηκαν δημόσιες υπηρεσίες κλπ. παγιώθηκε η τουριστικοποιημένη εκδοχή της Πλάκας που γνωρίζουμε και σήμερα. Τα μαγαζιά-στέκια της άγριας νεολαίας απομακρύνθηκαν, ενώ αυτά που απευθύνονταν σε πιο εύπορους τουρίστες, φυσικά, παρέμειναν. Σχετικά με αυτό ειδικά το σημείο, ο διευθυντής του Γραφείου Πλάκας θα καθησυχάσει όσους ανησυχούσαν ότι η νομοθεσία που καθόρισε τις χρήσεις γης θα μείωνε την τουριστική κίνηση και άρα το φρέσκο συνάλλαγμα: «Έχω την εντύπωση ότι τα μαγαζιά που έφυγαν από την Πλάκα “δούλευαν” με ντόπιο υλικό».¹¹ Έτσι, αυτή η όντως ιστορική περιοχή θα αποτελέσει έκτοτε έναν από τους βασικούς –σε συνδυασμό φυσικά με τους γύρω από αυτή αρχαιολογικούς χώρους της Ακρόπολης και της Αρχαίας Αγοράς¹²– τουριστικούς προορισμούς όπου μία ψευδαισθησιακή αίσθηση παραδοσιακής αθηναϊκής γειτονιάς (δίχως τους παλιούς κατοίκους της καθώς η εκτόξευση της αξίας της γης, εξαιτίας της μαζικής ανάπλασης της περιοχής, αλλά και το κόστος των αναγκαστικών αναπαλαιώσεων θα απομακρύνουν πολλούς από αυτούς...) ¹³ πωλείται υπό μορφή τετριμένων καρτ-ποστάλ, κιτς πριάπων και ξαναζεσταμένου μουσακά με θέα νέους που χορεύουν, φορώντας ιμιτασιόν παραδοσιακές φορεσιές, υπό τους ήχους προηχογραφημένου μπουζουκιού.

Την ίδια περίοδο, οι μαζικές επιχειρήσεις της αστυνομίας αποπειράθηκαν να «καθαρίσουν» και άλλα στέκια της αντικοινοπολιτισμικής νεολαίας, όπως τη Φωκίωνος Νέγρη και τα Εξάρχεια. Στο πρώτο, στέκι νεολαίας από τη δεκαετία του '60, με τα σφαιριστήρια, τα εστια-

11 Εφημερίδα *Η Αυγή*, 4 Δεκεμβρίου 1984. Αναφέρεται στο περιοδικό Εφημερη Πόλη No 4, 1984, σελ. 47. Η «ανανεωτική αριστερά» συμβάδισε με το γενικότερο κλίμα συναίνεσης και υποστήριξε τα σχέδια απομάκρυνσης των «περιθωριακών στοιχείων» που υποτίθεται ότι «υποβάθμιζαν» την ιστορική γειτονιά της Πλάκας.

12 Υπερβαίνει τους σκοπούς του παρόντος κειμένου να αναπτυχθεί μια πιο αναλυτική κριτική του ρόλου της αρχαιοπολιτισμικής, ως διακριτού, νεωτερικού, επιστημονικού κλάδου. Αξίζει, πάντως, να προσθέσουμε μονάχα ότι η αρχαιολογία δεν ανακαλύπτει, αποκαλύπτει, αποκαθιστά, μελετά και εκθέτει/προστατεύει, απλώς, το αντικείμενό της, αλλά το παράγει, το σκηνοθετεί και το προσφέρει «αποκαθαρισμένο» για «κατανάλωση». Δρα, δηλαδή, με αντίστοιχο τρόπο προς την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική. Βλ. ενδεικτικά Γ. Χαμηλάκης, *Μνημειοποίηση του τόπου: Αρχαιολόγοι, φωτογράφοι και η αθηναϊκή Ακρόπολη από τον 18° αιώνα έως σήμερα*, στο (Επιμ.) Μ. Σπυριδάκης, *Μετασχηματισμοί του χώρου – Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*, Νήσος, 2009.

13 Μεγάλο κομμάτι του οικιστικού αποθέματος, που αντιστοιχεί περίπου στο 25%, δίχως να λαμβάνονται υπόψη οι αρχαιολογικοί χώροι, θα περάσει στα χέρια του Υπουργείου Πολιτισμού, το οποίο θα το αξιοποιήσει στεγάζοντας εκεί σειρά υπηρεσιών σχετικών με αυτό (εφορίες αρχαιοτήτων, λαογραφικό μουσείο κλπ.) ή τους υπαλλήλους του (σωματείο, παιδικός σταθμός κλπ.). Επίσης θα περάσει σε χέρια εφοπλιστών και λοιπών μεγαλοκαπιταλιστών. Βλ. περιοδικό Εφημερη Πόλη, ό.π., σελ. 52.

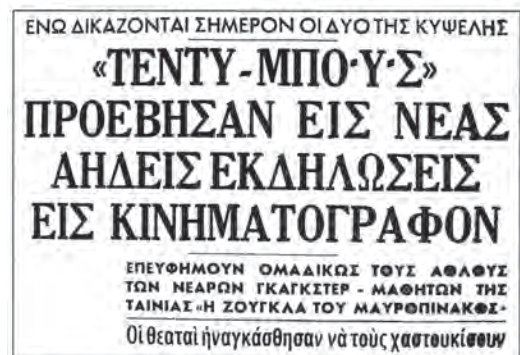

Φωτογραφία από δημόσια διαπόμπευση νεαρού τέντυ-μπότ σε γειτονιά της Αθήνας, σύμφωνα με τις διαταγές του τότε υφυπουργού Εσωτερικών Καθάντζη: «Κούρεμα, ψαλίδισμα στα ρεβέρ και ταμπέλα. Έπειτα, Εισαγγελία!» Η αντικουλτούρα στην Ελλάδα ακόμα προκαλούσε τρόμο, ενώ αντιμετώπιζε τη χλεύη και την καταστολή. Κάτω δεξιά, χαρακτηριστικό άρθρο της εποχής στην *Απογευματινή*.

τόρια, τα καφεενεία και τα ζαχαροπλαστεία, αλλά και με τα νυχτερινά μαγαζιά (από τα πρώτα rock club ως λαϊκές πίστες) και τις ακριβές μπουτίκ, εφαρμόστηκαν μαζικές παρεμβάσεις, οι οποίες ολοκληρώθηκαν το 1985 στο πλαίσιο ενίσχυσης των πεζοδρόμων της Αθήνας.¹⁴ Οι παρεμβάσεις αυτές συνέβαλαν στη μετατροπή των τοπικών, εμπορικών μαγαζιών σε καφετέριες και μπαρ, των οποίων ο αριθμός αυξήθηκε δραματικά, και έτσι ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90 ο περισσότερος κόσμος άρχισε να αράζει σε αυτά. Η στροφή αυτή, ορατή όχι μόνο στην Κυψέλη αλλά και σε άλλες αθηναϊκές πλατείες όπου ως τότε συγκεντρωνόταν πλήθος νεαρόκοσμου, σχετιζόταν με γενικότερες διεργασίες στην ελληνική κοινωνία, όπως την ενσωμάτωση της «αντικουλτούρας» στο κυρίαρχο life-style και την εμπορευματοποίησή της, μέσω της ανάδυσης «εξειδικευμένων» μαγαζιών και περιοδικών κι όχι μονάχα με διαδικασίες «κυριοποίησης». Τα επόμενα χρόνια, λόγω της πτώσης των τιμών των ενοικίων στην περιοχή συγκεντρώθηκαν αρκετοί, κυρίως αφρικανοί, μετανάστες, η παρουσία των οποίων υπέσκαψε τις όποιες προσπάθειες «κυριοποίησης»: σήμερα στα μαγαζιά της περιοχής μαζεύονται κυρίως περιθωριοποιημένοι προλετάριοι και μετανάστες, αποδεικνύοντας ότι οι κάτοικοι είναι αυτοί που καθορίζουν το χαρακτήρα μιας γειτονιάς και όχι απαραίτητα οι πολεοδομικές διευθετήσεις της.

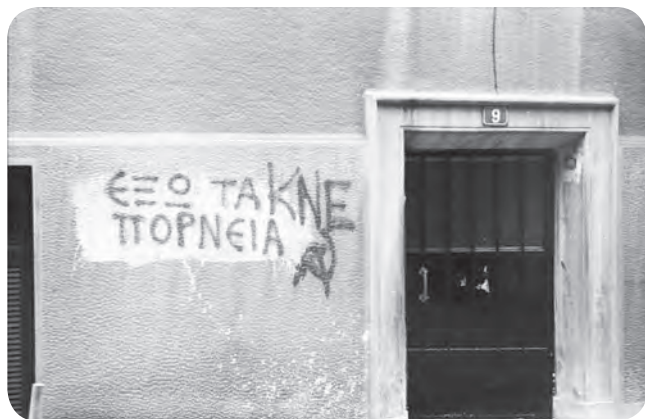
Τα Εξάρχεια επίσης γνώρισαν από πρώτο χέρι σειρά πολεοδομικών και όχι μόνο επιθέσεων. Τα ευρύτε-

ρα σχέδια ανάπτυξης στο εμπορικό τρίγωνο της Αθήνας, μέσω της ανάδειξης λόγου χάρη υπαίθριων χώρων και χαρακτηριστικών κτηρίων της περιοχής, αλλά και μέσω της ρύθμισης της χρήσης γης και της κυκλοφορίας, αποτέλεσαν το κατάλληλο πρόσχημα. Πίσω από αυτές τις στοχευμένες «αισθητικές» παρεμβάσεις, βέβαια, κρυβόταν η ανάγκη πειθάρχησης και ελέγχου του κόσμου ο οποίος μαζευόταν στα Εξάρχεια, μία ανάγκη που, σύμφωνα πάντα με τους κρατικούς σχεδιασμούς, θα επιτυγχανόταν με την ενθάρρυνση της κατοικίας, με την επιβολή του συμβολικού/μουσειακού χαρακτήρα, με την ενίσχυση του άξονα Αρχαιολογικό Μουσείο – λόφος του Στρέφη και τη σύνδεσή του με την υπόλοιπη τουριστική «βιτρίνα».¹⁵ Σύμφωνα με σχετικό φυλλάδιο που ετοίμασε το ΥΠΕΧΩΔΕ το 1985, σκοπός της πολεοδομικής

14 Για μαρτυρίες σχετικά με τους ροκαμπιλάδες που συχνάζαν στην Κυψέλη κατά τη δεκαετία του '80 βλ. (Επ.) Α. Ασρινάκης και Λ. Στυλιανούδη, *Χέβυ Μέταλ, Ροκαμπίλι, Φανατικοί Οπαδοί – Νεανικοί πολιτισμοί και υποπολιτισμοί στη Δυτική Ατική*, Ελληνικά Γράμματα, 1996. Σχετικά με τις υποκοιλιτούρες κατά τη δεκαετία του '50 και '60 βλ. Μ. Νταθούκας, *Ελληνικό Ροκ – Ιστορία της νεανικής κουλτούρας από τη γενιά του Χάους μέχρι το θάνατο του Σιδηρόπουλου 1945-1990*, Άγκυρα, 2006 αθήνα και Κ. Κατσιάπης, *Ήχοι και απόηχοι – Κοινωνική ιστορία του ροκ εν ρολ φαινομένου στην Ελλάδα, 1956-1967*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, 2007.

15 Μία πιο σύγχρονη βερσιόν της ίδιας οπτικής θέλει τα κτήρια του Μετσόβιου Πολυτεχνείου στην Πατησίων να μετατρέπονται είτε σε «πολιτιστικό πνεύμονα» είτε σε μουσείο Εθνικής Αντίστασης, ενώ η σχολή της αρχιτεκτονικής μετακομίζει και αυτή προς Ζωγράφου.

Η σταθινική συνηγορία για την «κυριλοποίηση» των γειτονιών... Όπως, άλλωστε, κατήγγειλε και ο Ριζοπάστας το Δεκέμβρη του 1982: «Δεν φτάνουν τα τόσα και τόσα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι [των Εξαρχείων], έρχεται να προστεθεί η διαφθορά με τους "αναρχικούς", τα ναρκωτικά, τα φανερά πορνεία, τον αγοραίο έρωτα σε κρυφή μορφή στα ξενοδοχεία».

επίθεσης δεν ήταν άλλος από την «αποθάρρυνση των διαφόρων περιθωριακών κοινωνικών ομάδων στη μονοπώληση και υποβάθμιση του χώρου» καθώς τα Εξάρχεια θα γίνουν «πόλος έλξης επισκεπτών και τουριστών»...¹⁶ Πόσο πιο ξεκάθαρα να τα πούμε;

Με συνεχόμενες «επιχειρήσεις Αρετή», όπως ονομάστηκαν τότε τα επιδρομικά πογκρόμ αδιάκριτων συλλήψεων και προσαγωγών, με τη μαζική και συνεχή παρουσία αστυνομικών δυνάμεων τριγύρω από τα Εξάρχεια, με τακτικές δηλαδή που θα αποδειχθούν διαχρονικές καθώς εφαρμόζονται ως τις μέρες μας, με τη μεταφορά του τοπικού αστυνομικού τμήματος από τη λεωφόρο Αλεξάνδρας στην Καλλιδρομίου, με την υπόθαλψη της διακίνησης ναρκωτικών στην πλατεία Εξαρχείων αλλά και τα «κέντρα νεότητας» που εγκαινίασε

το Υπουργείο Νέας Γενιάς, οι αρχές προσπάθησαν με το μαστίγιο (κυρίως), αλλά και το καρότο να μεταβάλλουν το χαρακτήρα της περιοχής. Αυτή η συνεχής αστυνομοκρατία, όμως, είχε αντίθετα αποτελέσματα καθώς ενίσχυσε τη συσπείρωση και ριζοσπαστικοποίηση όλου αυτού του ποικιλόμορφου κι εν μέρει ανομοιογενή κόσμου που σύχναζε στη γειτονιά, ενώ ταυτόχρονα συνέβαλε στη διαιώνιση του «μύθου» των Εξαρχείων, ως του κύριου νεολαιίστικου στεκιού. Έτσι, τα 30 και βάλε χρόνια προσπαθειών «κυριλοποίησης» της περιοχής των Εξαρχείων διαρκώς σκοντάφτουν στον ιδιαίτερο χαρακτήρα αντίστασης και αμφισβήτησης που τη διακρίνει, όπως σκοντάφτουν και σε τρεις βασικές επιλογές του ελληνικού κεφαλαίου: στην διατήρηση της μικροϊδιοκτησίας, στην εκμετάλλευση της μάζας των εισερχόμενων μεταναστών και στην επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πρώτη επιλογή απέτρεψε μαζικές πολεοδομικές επιθέσεις στον υφιστάμενο αστικό ιστό, ενώ οι άλλες δύο οδήγησαν στη ριζική ανανέωση του πληθυσμού στο κέντρο και γύρω από αυτό, καθώς και στη συγκρότηση μιας ιδιαίτερης ανθρωπογεωγραφικής σύνθεσης.

Την ίδια στιγμή που οι πρώτοι μετανάστες έκαναν κατά κύματα την εμφάνισή τους στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, στις αρχές της δεκαετίας του '90, σε μία άλλη γειτονιά της Αθήνας, στο Γκάζι, ξεκινούσαν οι διαδικασίες «κυριλοποίησης» και κεφαλαιοποίησης της «γραφικότητας» και του «εξωτισμού» της.¹⁷ Η περιοχή αυτή, εξαιτίας της παρουσίας του εργοστασίου παραγωγής φωταερίου που λειτουργούσε από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι και το 1983 και της συνακόλουθης μόλυνσης του περιβάλ-

Το πρώτο αναρχικό βιβλιοπωλείο της Αθήνας, το Octopus Press, βρισκόταν, πού αλλού, στα Εξάρχεια...

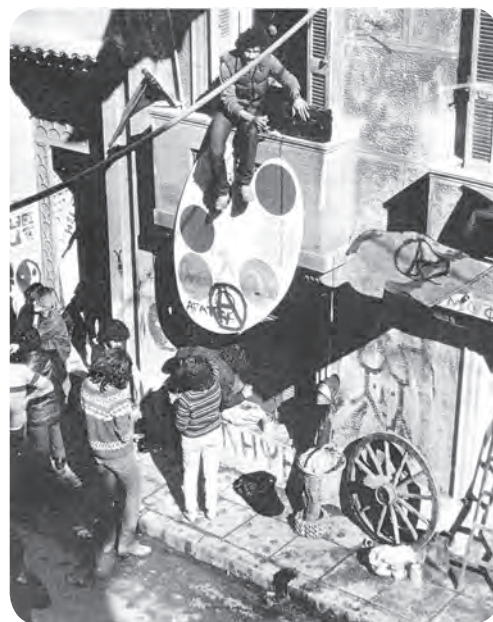
¹⁶ Σύμφωνα με τον Σπύρο Τσαγκαράτο, σύμβουλο του Β. Κουλουμπή, τότε υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, και επικεφαλής της ομάδας των πολεοδομών που σχεδίασαν την «κυριλοποίηση» των Εξαρχείων, η αστυνομία, με μια μάλλον κοντόφθαλμη οπτική, δεν καλοέβλεπε τα σχέδια αυτά γιατί θα απομάκρυναν τους χρήστες και τους μικρεμπόρους ναρκωτικών από την πλατεία Εξαρχείων και θα διέλυαν την πιάτσα που θεωρούσαν ότι έληγαν. Έτσι η αστυνομία προκειμένου να χάσει έναν προνομιακό χώρο απ' όπου «ψάρευε» χαφιέδες, για να μη μιλήσουμε για τα τμήματα που έστηνε εκεί, σαμπόταρε τις προσπάθειες του ΥΠΕΧΩΔΕ. Βλ. Σ. Τσαγκαράτος, *Πολεοδομικά Τετράδια*, Νεφέλη, 2001, σελ. 54.

¹⁷ Βασική πηγή για τις διαδικασίες «κυριλοποίησης» στο Γκάζι αποτέλεσε το άρθρο της Γ. Αñezανδρή, *Gentrification in the Athenian Context: The Gas neighborhood Case Study*, για το 46^ο συνέδριο της European Regional Science Association. Το κείμενο μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/abstracts/356.html>.

λοντος χώρου, θεωρούνταν ιδιαίτερα «υποβαθμισμένη» και ως εκ τούτου οι γαιοπρόσοδοι ήταν πολύ χαμηλοί. Αυτό, σε συνδυασμό με τα μικρά οικοπέδα, την οικονομική δυσπραγία των κατοίκων αλλά και τη μεγάλη πιθανότητα να ανακαλυφθούν αρχαιολογικά ευρήματα λόγω της γειτνίασης της περιοχής με τον Κεραμεικό, είχαν ως άμεση συνέπεια να μην ευνοηθεί η πρακτική της αντιπαροχής και τα κτήρια να παραμείνουν ιδιαίτερα παλιά και χαμηλά, ακόμα και σήμερα. Η έλευση μουσουλμάνων εργατών, κυρίως από την Κομοτηνή και την Ξάνθη, οι οποίοι, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70, επάνδρωσαν το παρακείμενο εργοστάσιο σύμφωνα με τους σχεδιασμούς της χούντας, συνετέλεσε στο να συγκροτηθεί ένας μίνι-εθνοτικός θύλακας, γεγονός που οδήγησε στην περαιτέρω έξοδο των παλιών κατοίκων της περιοχής. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 το φαινόμενο της φυγής των παλιών κατοίκων θα ενταθεί. Τότε, παράλληλα με την άνοδο στην εξουσία του ΠΑΣΟΚ και τις προσπάθειες εφαρμογής από την πλευρά του σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών, αρκετοί μουσουλμάνοι εκμεταλλεύτηκαν την επέκταση του δημόσιου τομέα, απέκτησαν θέση εργασίας σε κάποια από τις κρατικές υπηρεσίες και μετακινήθηκαν από τη Θράκη προς την Αθήνα και το Γκάζι.

Η χαμηλή (συνήθως μέχρι 2 ορόφους), δίχως μεγάλη πυκνότητα, δόμηση της περιοχής με τα παλιά νεοκλασικά και τον μεγάλο αριθμό εγκαταλελειμμένων, δηλαδή αναξιοποίητων σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη κτηρίων, με τους μεγάλους χώρους βιοτεχνιών και άλλων εμπορικών χρήσεων (κυρίως συνεργεία αυτοκινήτων και αποθήκες) στο ισόγειο, που θα μπορούσαν να ανακαινιστούν και να αποκτήσουν νέες χρήσεις, αποτέλεσαν μερικά από τα εμφανή «πλεονεκτήματα» της περιοχής. Η γειτνίασή της με την Ακρόπολη, το Θησείο, την Πλάκα και το, ήδη πυκνοκατοικημένο και άρα κορεσμένο οικοδομικά, εμπορικό κέντρο της Αθήνας που δεν άφηνε πολλές νέες δυνατότητες για καινούργιες επενδύσεις στη γη, αλλά και η έντονη αίσθηση της γειτονιάς που δημιουργούσε η συχνή παρουσία των κατοίκων της στους δημόσιους χώρους, ενίσχυσαν την ελκυστικότητα της περιοχής. Η αρχή έγινε με την εγκατάσταση στην περιοχή μικρού αριθμού μαγαζιών της τότε περιθωριακής γκέι κοινότητας, «πειραματικών» θεάτρων, αλλά και κάποιων εναλλακτικών καφενείων/μαγαζιών. Λίγα χρόνια αργότερα, και ενώ οι πιο ψαγμένοι είχαν αρχίσει να συχνάζουν στην περιοχή, ξεκίνησαν οι διαδικασίες ανάπλασης του εργοστασίου φωταερίου και μετατροπής του σε πολιτιστικό πολυχώρο. Οι προσπάθειες αυτές ευοδώθηκαν με τα εγκαίνια της Τεχνόπολις το 2001, όπου δύο χρόνια αργότερα διεξήχθη η διεθνής έκθεση σύγχρονης τέχνης Outlook (σε συνεργασία με το Μουσείο Μπενάκη που είχε επεκταθεί σε καινούριο κτήριο στην Πειραιώς και το Εργαστήρι της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών). Η έκθεση αυτή μπορεί να έμεινε γνωστή για τη λογοκριτική αφαίρεση ενός «βλάσφημου» πίνακα ζωγραφικής, όχι όμως και για την εδραίωση των «καλλιτεχνικών νησίδων» στο Γκάζι. Την ίδια χρονιά εγκαινιάστηκε ο σταθμός του μετρό, γεγονός που συνέβαλλε στην επίσπευση των διαδικασιών «κυριλοποίησης» της ευρύτερης περιοχής. Το κράτος, όμως, δεν περιορίστηκε στη δημιουργία των κατάλληλων υποδομών ή στην οργάνωση πολιτιστικών δρώμενων που θα «διαφημίσουν» κατάλληλα την περιοχή, τουλάχιστον στην «πολιτισμική εμπροσθοφυλακή».

Ήδη με το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του Δήμου Αθηναίων του 1988, η συγκεκριμένη γειτονιά ορίστηκε ως περιοχή μικτής οικιστικής χρήσης, επιτρέποντας με αυτό τον τρόπο την οικοδόμηση εστιατορίων, καφέ, χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων, εκπαιδευτικών κτηρίων, κέντρων άθλησης, πολιτιστικών κέντρων, γραφείων και υπηρεσιών πρόνοιας, ακόμη και

Η πρακτική της κατάληψης κτηρίων εγκαινιάστηκε, και αυτή στα Εξάρχεια. Φωτογραφία από την κατάληψη στην οδό Βαλτετσίου.

«Η πόλη μετακινείται δυτικά. Έχει στείλει μπροστά μικρές γκαλερί, ανακαινισμένα εργοστάσια, εστιατόρια και σχολές και από πίσω ακολουθούν οι εταιρείες και τα εμπορικά κέντρα, με μια στρατιά προάστια της λήθης το καθένα. Πηδάνε το ποτάμι και κρύβονται δίπλα στα παλιά κτήρια.»

μικρών ξενοδοχειακών μονάδων. Οι χώροι μαζικής τουριστικής εκμετάλλευσης είναι, βλέπετε, πολύ κοντά... Ταυτόχρονα, απαγορεύτηκε η παρουσία βιοτεχνιών όπως και η εκτέλεση κατασκευαστικών έργων στο υπάρχον οικιστικό απόθεμα, αναγκάζοντας πολλούς από τους εναπομείναντες κατοίκους να ζουν κάτω από πολύ άσχημες συνθήκες, αδυνατώντας να επισκευάσουν και να βελτιώσουν τις οικίες τους. Διόλου τυχαία, από την απαγόρευση αυτή εξαιρέθηκαν κτήρια που αγοράστηκαν από καλλιτέχνες και λοιπούς επενδυτές, με το πρόσχημα της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής τους «αξίας»... Παράλληλα, η ανοχή που διαχρονικά θα δείξουν οι αρμόδιες αρχές (με το αζημίωτο βέβαια...) στην πολλαπλή παραβίαση της πολεοδομικής και υγειονομικής νομοθεσίας, επέτρεψε την ανάπτυξη της περιοχής σύμφωνα με το άμεσο συμφέρον του κάθε νέου ιδιοκτήτη/επενδυτή και της βιομηχανίας του real estate. Έτσι, για να δώσουμε ένα μόνο παράδειγμα, τα καφέ μετατράπηκαν εν μια νυκτί σε καφέ-μπαρ, δηλαδή σε μπαρ, το ίδιο και τα εστιατόρια που μετατράπηκαν σε all-day (δηλαδή σε σχεδόν all-night) διασκεδαστήρια.

Οι παλιοί κάτοικοι γρήγορα βρέθηκαν αντιμέτωποι με την καθημερινή ηχορύπανση, τη στάθμευση αυτοκινήτων έξω από τις πόρτες τους, σε πεζοδρόμους ή άλλους κοινόχρηστους χώρους, τη μαζική διέλευση περαστικών σε ώρες κοινής ησυχίας, αλλά και τα τελείως ξένα, ως προς τον μέχρι τότε χαρακτήρα της περιοχής, πολιτισμικά και καταναλωτικά πρότυπα που κυριάρχησαν.¹⁸ Κυρίως, όμως, είχαν να αντιμετωπίσουν την εκρηκτική αύξηση των ενοικίων, αφού οι ιδιοκτήτες των σπιτιών προτιμούσαν να τα νοικιάσουν ως μπαρ ή θέατρα, αν δεν τα είχαν ήδη πουλήσει σε κατασκευαστικές εταιρείες για να μετατραπούν σε πολυτελή διαμερίσματα, μοδάτα γραφεία και loft.¹⁹ Αυτή η πολυφυλετική γειτονιά, με τη βοήθεια της ταχύτατης ανόδου των free-press φυλλάδων, μέσω των οποίων εκφράστηκαν οι νέες τάσεις του εναλλακτικού καταναλωτισμού, γρήγορα, μετατράπηκε σε χωνευτήρι ετερόκλητων καταναλωτικών τάσεων, σε μίκτη των διαφορετικών πολιτισμικών «φυλών» της Αθήνας.

Αντίστοιχη περίπτωση με αυτή στο Γκάζι είναι η συνοικία του Ψυρρή, της οποίας ο κατά βάση (μικρο)βιοτεχνικός χαρακτήρας αλλοιώθηκε μέσα σε ελάχιστα χρόνια για να μετατραπεί και αυτή σχεδόν αποκλειστικά σε σούπερ-μάρκετ μαζικής διασκέδασης και καταναλωτικής κουλτούρας (πολύ συχνά εναλλακτικής). Η εκδίωξη των ντόπιων μικροβιοτεχνών, λόγω των υψηλών τιμών ενοικίων, ήταν εντυπωσιακή: από τις 1.300 βιοτεχνίες που εξακολουθούσαν να υπάρχουν στις αρχές της δεκαετίας του '90, αυτές που παρέμειναν δεν πρέπει να ξεπερνούν τις 300. Αντιθέτως, ο αριθμός των μπαρ ακολούθησε αντίστροφη πορεία και αυξανόταν γοργά, παίρνοντας το δρόμο που είχαν χαράξει οι πρώτοι καλλιτέχνες που ήρθαν στην περιοχή, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '80, για να στήσουν τα ατελιέ τους,

¹⁸ Πάντως, πρέπει να επισημανθεί ότι κάποιοι από τους παλιούς κατοίκους, χάρη και στη γιγάντωση του τομέα της διασκέδασης στην περιοχή, βρήκαν απασχόληση ως μικροπωλητές.

¹⁹ Την περίοδο 2002-2008 οι τιμές ενοικίασης ή πώλησης παλιών κτηρίων, αποθηκών και διαμερισμάτων εκτοξεύθηκαν τόσο στο Γκάζι όσο και στην περιοχή του Κεραμικού/Μεταξουργείου, συνοικία που θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Ενδεικτικά δες *Καθημερινή* 24 Ιουλίου 2007 και *Τα Νέα* 4-5 Οκτωβρίου 2008 και 8 Νοεμβρίου 2008.

τις γκαλερί και τα θέατρα.²⁰ Η υπερσυγκέντρωση πλήθους κόσμου στον Ψυρρή, ύστερα από την εγκαινίαση του γειτονικού σταθμού του μετρό στο Μοναστηράκι –και μέχρι να φτιαχτεί ο αντίστοιχος στο Γκάζι που αργότερα θα στρέψει τα πλήθη προς τα εκεί– έδωσε και αρκετούς από τους κατοίκους, οι οποίοι πλέον δεν ξεπερνούν τους 500, κάτι που ούτως ή άλλως αποτελούσε έναν από τους έμμεσους στόχους των οραματιστών της «κυριλοποίησης» στον Ψυρρή. Σύμφωνα με το γραφείο που ανέλαβε να εκπονήσει σχετική μελέτη εκ μέρους του Δήμου Αθηναίων –εικοσιμία μελέτες θα εκπονηθούν συνολικά την περίοδο 1989-1996 για διάφορες περιοχές της Αθήνας– τα προτεινόμενα μέτρα αναμένεται να «επιδράσ[ουν] ελκυστικά (...) σε υποψήφιους νέους χρήστες κτισμάτων ή τμημάτων του Ψυρρή από τράπεζες μέχρι εμπόρους, cafés ή ίσως ακόμη και κατοίκους».²¹

Οι αναπλάσεις στις δύο αυτές κεντρικές γειτονίες της Αθήνας δε συνδέονται μόνο λόγω της γεωγραφικής εγγύτητάς τους. Κυρίως συνδέονται με ένα εσωτερικό μίτο, που δεν είναι άλλος από το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων. Ένα «μεγαλεπήβολο» σχέδιο που ξεκίνησε το 1997 η εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε. (ΕΑΧΑ) και που είχε ως αποτέλεσμα παρεμβάσεις μεγάλης έκτασης σε έξι περιοχές του ιστορικού κέντρου της Αθήνας. Το πιο διαφημισμένο τμήμα του έργου αποτελεί η πεζοδρομηση της Διονυσίου Αεροπαγίτου, της Αποστόλου Παύλου γύρω από την Ακρόπολη και την Αρχαία Αγορά μέχρι το Θησείο, παράλληλα με έργα ανάδειξης των αντίστοιχων αρχαιολογικών χώρων. Επίσης, πεζοδρομήθηκαν δύο κομμάτια της Ερμού, η οποία έτσι κατέστη μία από τις πιο ακριβές εμπορικές οδούς του κόσμου. Οι πολεοδόμοι που σχεδίασαν τις συγκεκριμένες παρεμβάσεις δημιούργησαν επίσης την πλατεία Κεραμεικού στη θέση των παραπηγμάτων της παλιάς Κορεάτικης Αγοράς, στη συμβολή των οδών Ερμού και Πειραιώς απέναντι από το Γκάζι, κατ' αντιστοιχία με την Τρίτη Πλατεία που είχαν οραματιστεί οι Κλεάνθης και Σούμπερτ το 1833. Ο κατάλογος των πολεοδομικών παρεμβάσεων που πραγματοποιήσαν οι ειδικοί της απομόνωσης είναι εντυπωσιακός: από μεγάλες και κυρίως αφιλόξενες πλατείες, όπως η Ομόνοια, το Σύνταγμα, η Κουμουνδούρου ή η πλατεία Μοναστηρακίου, μέχρι μικρότερες, όπως η πλατεία Αγ. Ασωμάτων, η πλατεία Αβυσσηνίας, η πλατεία Δημοπρατηρίου, ενώ επίσης έγιναν επεμβάσεις και σε επιλεγμένα κτήρια σε μία πολύ μεγάλη περιοχή που εκτείνεται από το Θησείο και το Γκάζι (λεωφόρος Πειραιώς) μέχρι την Ομόνοια, από τη Σταδίου μέχρι την περιοχή Χρυσοσπηλιώτισσας και την Αθηνάς, από το Κουκάκι μέχρι την Πλάκα, αλλά και στον Ψυρρή ή στον Κεραμεικό...

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, ωστόσο, όμως δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί, καθώς υπάρχουν σχέδια σύνδεσης της Ακαδημίας Πλάτωνος με το λόφο του Ιππείου Κολωνού αλλά και με τον Κεραμεικό, μέσω των οδών Σαλαμίνας και Πλαταιών. Οι παραπάνω οδοί, όμως, είναι δύο από τις βασικές αρτηρίες που διατρέχουν κάθετα την περιοχή του Μεταξουργείου. Άρα το μεγαλεπήβολο σχέδιο της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων δεν μπορεί παρά να επιτευχθεί μέσω της μαζικής «κυριλοποίησης» και του Μεταξουργείου, αλλά και του γειτονικού Ελαιώνα. Στον Ελαιώνα, που πρόκειται να οικοδομηθούν αθλητικές εγκαταστάσεις και εμπορικά κέντρα, η «κυριλοποίηση» βρίσκεται ακόμα εν μέρει στα χαρτιά λόγω του αγώνα κατοίκων της περιοχής και της προσφυγής τους στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Βέβαια, οι εργολάβοι έχουν ήδη κατορθώσει να διώξουν τους τσιγγάνους που ζούσαν στην υπό εκμετάλλευση περιοχή και να γκρεμίσουν τους καταυλισμούς τους. Ταυτόχρονα, στην περιοχή γύρω από τη Λεωφόρο Αθηνών έχει ήδη μετακομίσει το Χρηματιστήριο Αθηνών από την οδό Σοφοκλέους, ενώ πλήθος εταιρειών μετέφεραν τα γραφεία τους εκεί σε νεόκτιστα, πολυόροφα μεγαθήρια.

Στο Μεταξουργείο, στις αρχές της δεκαετίας του 2000, περίπου το 90% των κτηρίων ή των διαμερισμάτων της περιοχής ήταν άδειο, ένα στατιστικό δεδομένο, αν μη τι άλλο, μοναδικό για τις υπερκορεσμένες οικιστικά κεντρικές συνοικίες της Αθήνας.²² Οι αιτίες αυτής της μη-

20 Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 20 Δεκεμβρίου 2009.

21 Βλ. Π. Μουκούλης, ό.π., σελ. 43. Δική μας η έμφαση.

22 Βλ. *LIFO*, 25 Σεπτεμβρίου 2008.

δαμινής οικιστικής αξιοποίησης στο Μεταξουργείο/Κεραμεικό ταυτίζονται με αυτούς που αναφέραμε πιο πριν για τη μη ανάπτυξη της αντιπαροχής στο Γκάζι. Οι ιδιοκτησίες και τα οικόπεδα είναι μικρά, οι κάτοικοι (συνήθως εργάτες) δύσκολα είχαν πρόσβαση σε δάνεια, η πιθανότητα

Παλιό συνεργείο στο Μεταξουργείο, πριν γνωρίσει δόξες και μεγάλες ως «χώρος τέχνης» ή «αντεργκράουντ» καφενές...

ανακάλυψης αρχαιολογικών ευρημάτων κατά τη διάρκεια των εκσκαφών ήταν μεγάλη, η εν γένει «υποβάθμιση» της περιοχής λόγω της ύπαρξης αρκετών πορνείων ήταν πρόδηλη κλπ. Σύμφωνα με τα στοιχεία που κατά καιρούς εξακολουθούν να δημοσιεύονται, η έκταση του αναξιοποίητου οικιστικού αποθέματος ακόμα και σήμερα παραμένει πολύ υψηλή.²³ Ύστερα από τον «κορεσμό» της συνοικίας του Ψυρρή, την οποία εγκατέλειψαν ακόμα και πρώην θαμώνες της, και ύστερα από τον επερχόμενο «επενδυτικό κορεσμό» στο Γκάζι, η στρατηγική σημασία του Μεταξουργείου θα γίνει ακόμα πιο μεγάλη, καθώς, αν αξιοποιηθεί το παλαιό και σε μεγάλο βαθμό εγκαταλελειμμένο οικιστικό απόθεμα που υπάρχει σε αυτό, το Μεταξουργείο θα μετατραπεί στον κατεξοχήν χώρο σύγχρονης, κεντρικής

κατοικίας –ή έτσι τουλάχιστον ονειρεύονται οι πολεοδόμοι.

Το έναυσμα για τις διαδικασίες «κυριλοποίησης», όπως και στο Γκάζι ή στον Ψυρρή, δόθηκε με την επέλαση της «πολιτισμικής πρωτοπορίας» καθώς μια σειρά γκαλερί και «εναλλακτικών» χώρων τέχνης μεταφέρθηκε στη συνοικία, εγκαταλείποντας τον Ψυρρή και στρώνοντας έτσι το δρόμο για την εισβολή διαφόρων καλλιτεχνών, φασιονίστας και λοιπών καταναλωτών «ψαγμένου» life-style. Διόλου τυχαία, η βίαιη εκδίωξη των παλιών κατοίκων της περιοχής (κυρίως χαμηλόμισθων εργατών, μεταναστών, διαφόρων «περιθωριακών» κ.α.) συντελέστηκε μέσω μιας «διεθνούς πλατφόρμας σύγχρονης τέχνης», για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια αυτοπαρουσίασης των διοργανωτών της, της ReMap KM, που διεξήχθη το 2007 και το 2009 σε συνεργασία με την Μπιενάλε της Αθήνας. Ο τίτλος της έκθεσης μιλάει από μόνος του: Επανασχεδίαση Κ(εραμεικού)Μ(εταξουργείου). Πίσω από την έκθεση αυτή κρυβόταν η εταιρεία Oliaros, μια εταιρεία real-estate, η οποία αφού προχώρησε σε πλήρη απογραφή των κτηρίων της περιοχής και των χρήσεων τους, αγόρασε ένα μεγάλο αριθμό απ' αυτά. Στη συνέχεια, χρησιμοποίησε ορισμένα από τα ιδιόκτητα κτήριά της όπως ήταν, για να εκθέσει τα έργα των καλλιτεχνών. Όπως όμως αποκαλύφθηκε αργότερα, σε κάποια από αυτά τα κτήρια έμεναν μετανάστες, οι οποίοι υπό το βάρος άμεσων και έμμεσων απειλών ή άλλων εκβιασμών (πχ. διακοπή της παροχής νερού και ηλεκτρικού ρεύματος), αναγκάστηκαν να τα εγκαταλείψουν...²⁴

Ένας άλλος σπόνσορας της εν λόγω «πλατφόρμας τέχνης», της οποίας οι εμπνευστές είχαν το θράσος να επικαλούνται «ψυχογεωγραφικούς χάρτες που δημιουργούνται μέσω μεταβατικών χώρων»,²⁵ ήταν η κατασκευαστική εταιρεία ΓΕΚ (μέλος του ομίλου εταιρειών ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ) που δραστηριοποιείται στο Μεταξουργείο (κι όχι μόνο) και η οποία ανέλαβε να μετατρέψει τα υποβαθμισμένα, λαϊκά χαμόσπιτα της συγκεκριμένης συνοικίας σε κυριλέ μεζο-

23 Παραδείγματος χάριν, σύμφωνα με την απογραφή που χρηματοδότησε η επενδυτική (real-estate) εταιρεία Oliaros, από τις 1.160 ιδιοκτησίες οι 533 (το 46%) είναι αδόμητα οικόπεδα, ερειπωμένα κτήρια ή εγκαταλελειμμένα. Η κατοικία αντιπροσωπεύει το 56,7% της χρήσης γης, ενώ αντίθετως στον Ψυρρή το αντίστοιχο ποσοστό είναι μόλις 11,3%. Βλ. εφημερίδες *Καθημερινή*, 28 Μαρτίου 2010 και *Ελευθεροτυπία*, 19 Σεπτεμβρίου 2010. Περισσότερα για την Oliaros θα αναφερθούν αμέσως μετά.

24 Βλ. το εισηγητικό σημείωμα της Ε. Τζιρτζιλιάκη που μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.reconstruction.gr/actions_dtls.php/48. Πάντως, να σημειώσουμε ότι η, αρχιτέκτονας και μέλος του «Αστικού Κενού» κι εν συνεχεία της ΜΚΟ «Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική», Τζιρτζιλιάκη, είναι από εκείνους που έσπευσαν να ανοίξουν το επαγγελματικό γραφείο τους στον Ψυρρή... και ως μέλος της «πολιτισμικής πρωτοπορίας» συχνά χρησιμοποιεί με αφομοιωτικό τρόπο τη γλώσσα, τις πρακτικές κι ενίοτε την κριτική των καταστασιακών.

25 Βλ. τη σχετική διακήρυξη στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.remapkm.com/2008_site/index.html. Δική μας η έκφραση.

νέτες... Φαίνεται ότι το υψηλό ποσοστό άδειων (ή κατειλημμένων από μετανάστες) κτηρίων στην περιοχή απαιτούσε νέους τρόπους διαχείρισης του αστακού χώρου ή, για να ξαναχρησιμοποιήσουμε τη διανοουμενίστικη γλώσσα των διοργανωτών της ReMap KM, απαιτούνταν «νέες πιθανότητες σύνδεσης του απτού κόσμου των κτηρίων, δρόμων και αστικών χώρων με εφαρμογές σύγχρονης τέχνης, κοινωνικά δίκτυα, μέσα επικοινωνίας».²⁶ Σίγουρα, οι καλλιτεχνικές αναζητήσεις αυτών των μεταμοντέρνων κουλτουριάρηδων και η ηθελημένη παραχάραξη και διαστρέβλωση εννοιών/πρακτικών, όπως η «ψυχογεωγραφία», είναι τουλάχιστον φαιδρές. Δε θα πρέπει όμως να ξεχάσουμε ότι πίσω από αυτούς τους ασαφείς και γενικόλογους λεκτικούς βερμπαλισμούς βρήκε δίοδο έκφρασης η γλώσσα της κυριαρχίας και, το κυριότερο, υλοποιήθηκαν (κάποια από) τα άμεσα, υλικά συμφέροντά της.

Πολλοί επιχειρηματίες της περιοχής, καλλιτέχνες και μη, που είχαν από την αρχή σπεύσει στην περιοχή εκμεταλλευόμενοι τα φτηνά νοίκια, έχουν δραστηριοποιηθεί σε μια μη κερδοσκοπική οργάνωση την «Κ(εραμεικός)Μ(εταξουργείο) Πρότυπη Γειτονιά» που έχει συστήσει, ω τί έκπληξη, η Ολιγος. Η οργάνωση αυτή, σε συνεργασία με αρχιτεκτονικά γραφεία, έχει ήδη προχωρήσει στη δημοσιοποίηση δύο μελετών για για την «αναβάθμιση» των οδών Σαλαμίνας και Κεραμεικού.²⁷ Η δράση της πολύ δραστήριας «KM Πρότυπη Γειτονιά» δε σταματά όμως εκεί, καθώς μέλη της έχουν συμμετάσχει σε συσκέψεις με την αστυνομία, ενώ και η παρουσία της στα πάσης φύσεως μίντια είναι συνεχής, προπαγανδίζοντας την ανάγκη «μα-

26 Ό.π., δική μας η έκφραση.

27 Για τη μεν οδό Σαλαμίνας και τη σημασία της μιλήσαμε και πιο πάνω. Για τη δε οδό Κεραμεικού, τα σχέδια μιθούν για τη δημιουργία ενός «πολιτιστικού άξονα», παράλληλου της Πειραιώς, που θα διατρέχει το Μεταξουργείο και θα ενώνει το πρόσφατα ανακαινισμένο Εθνικό Θέατρο στην Αγ. Κωνσταντίνου με την «Τεχνόπολη» στο Γκάζι. Ενδεικτικά βλ. εφημερίδες *Καθημερινή*, 8 Αυγούστου και 2 Οκτωβρίου 2010, καθώς και *Τα Νέα*, 9-10 Οκτωβρίου 2010.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΥΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
Τηλε 30 Σεπτεμβρίου 2008
Γραφείο 1ου όφ.

Στους ελέγχους που διενήργησαν οι επόπτες υγείας την περίοδο από 1 έως 29/9/2008 και στην περιοχή του κέντρου της Αθήνας, που περιλαμβάνει από τους δρόμους Κωνσταντινουπόλεως - Μεταξύ Νεοσύτου - Ηπείρου - Μετσόβου Μπουμπουλίνας - Στοιρνάρα - Πικισίων - Αιόλου - Ευριπίδου - Διπύλου - Θερμοπυλών βρέθηκαν σοβαρά υγιονομικά προβλήματα σε 140 οικόματα που στεγάζουν αλλοδαπούς, υπό άλλες και απέναντες συνθήκες. Οι έλεγχοι διενεργήθηκαν με αποτυχίες στους ασυμμετρικούς χώρους, όπου αυτό ήταν δυνατό και δεν έβλεπε σε κίνδυνο τη σωματική ακεραιότητα των υπαλλήλων μας ή στηρίχθηκε σε εξωτερική παρατήρηση και μητρώικη ημερομηνία. Σε κάθε περίπτωση επιδείχθηκε η μέγιστη διακριτικότητα και ο απόλυτος σεβασμός των δικαιωμάτων όλων των πολιτών, αλλοδαπών και Ελλήνων.

Τα μεγαλύτερα προβλήματα εντοπίστηκαν στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου της Ομοσπίας και επί των οδών Μεταξουργείου, Σιπιωνίδου, Κοιμουνοδούρου, Γερανίου, Ζηγανός, Σωκράτους, Χίου, Ψαρρών, Ξούθου, Ψαρρών, Σοφοκλείου, Πικινίδου, Θερισσιανών, Ιάσονος, Ακτορινέου, Κεραμεικού και επί της οδού Γατράκου στο Μεταξουργείο πίσω από σχολείο που λειτουργεί.

Α/Α 11 ΔΙΚΗΜΑΤΑ ΟΔΟΥ ΔΙΑΜΕΝΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

41	Ιάσωνος 1
42	Ιάσωνος 12
43	Ιάσωνος 26
44	Ιάσωνος 28
45	Ιάσωνος 3
46	Ιάσωνος 32 Β'
47	Ιάσωνος 34
48	Ιάσωνος 39
49	Ιάσωνος 4
50	Ιάσωνος 5
51	Ιάσωνος 6
52	Ιάσωνος 7
53	Ιάσωνος Β
54	Καλλίγης 24
55	Κεραμίου Β

Συνοπτικά:

- Παρατηρείται κεραικός επικίνδυνος συνολικός εντός των διαμερισμάτων. Ενδεικτικά αναφέρονται ότι στο καλύτερο από αυτά ζουν σε όβλιες συνθήκες 30-40 αλλοδαποί, μεταξύ των οποίων και παιδιά υπό οδοντιατρικές σχέσεις και στη χειρότερη έως και 100 άτομα ανά διαμέρισμα με μία τουαλέτα.
- Οι ένοικοι συμβιών με πληθυσμούς από ζωές κατοικίες σε αυθόμητο τρόπο ώστε να πληρώνεται το χρέος των τσέκων, τραπεζικό, κοινό και ψάλλους. Κοιμούνται στο πάτωμα, από μπαλκόνια, στον ασφάλτο, ενίοτε στα απορριμματο, ή είναι σε βρώμικη κουρδούλας.
- Παράλληλα από αυτά κατοικιοποιούνται ως ξενοδοχεία ύψους για γυναίκες έναντι 5 ευρώ την ημέρα.
- Οι σκάμματα γύρω και οι φυτανολογικοί κροσσόκοι ως χωματέρες απορριμμάτων σε αραιμένες από τις οποίες ξεσπούν συχνά πυρκαγιές. (Μεταξύ 44-7 πυρκαγιές).

ReMap 2

Ένα διεθνές πρόγραμμα σύγχρονης τέχνης παράλληλο με την 2η Μπιενάλε της Αθήνας

16 Ιουνίου έως 4 Οκτωβρίου 2009

Το ReMap 2 επιστρέφει στην Αθήνα μαζί με τη 2η Μπιενάλε της Αθήνας (16 Ιουνίου έως 4 Οκτωβρίου 2009).

Πρόκειται για μια διεθνή πλατφόρμα σύγχρονης τέχνης που αντλεί από την εννοιολογία της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας, το μεταχρονικό χαρακτήρα και τον καλλιτεχνικό δυναμισμό της πιο ενδοσφύρουσας, στην τη στιγμή, περιόχης στο κέντρο της ελληνικής πρωτεύουσας, του Κεραμεικού και του Μεταξουργείου (KM). Το ReMap 2 προσοδεύεται από την ιδιαίτερη αστική συνθήκη που προσφέρει η γειτονιά και αναπροσδεύεται με τη σειρά του, τον Κεραμεικό και το Μεταξουργείο, με ένα πικνύη πρόγραμμα καλλιτεχνικών γεγονότων και δράσεων, το οποίο έχει στόχο να αναδείξει την περιοχή σε ένα διεθνές κέντρο τιμαγωγικής και ηθεβολικής της σύγχρονης τέχνης.

Το ReMap πραγματοποιείται κάθε δύο χρόνια, παράλληλα και σε συντονισμό με την Μπιενάλε της Αθήνας. Είναι μια διαργάνωση της μη κερδοσκοπικής εταιρείας, σύγχρονου πολιτισμού ReMapKM.

- **ANDERSEN'S CONTEMPORARY**
Ο τυφώνας δεν έχει περάσει
Καλλιτέχνης: FOS (Thomas Poulsen)
Διεύθυνση: Ιάσωνος 26
- **Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (EMIT)**
A History of performance (*working title*), 16 09-20 09
Διεύθυνση: Open Air Screening Room, Ιάσωνος Β
- **Promise of Paradise**
Μία εγκατάσταση, από την αθηναϊκή ομάδα αρχιτεκτονικής και αρχιτεκτονικής επίπλου doxaiadis+, που επαναχρησιμοποιεί ένα αντικείμενο της περιοχής και το συνδέει με τη βλάστηση
Διεύθυνση: Ιάσωνος 5
- **«Ονειρο Θερινής Νυκτός» (Δανεισμένος από το ομώνυμο έργο του Shakespeare)**
Επιμέλεια: Μαρίνα Φωκιάδη (ανεξάρτητη επιμελήτρια, κριτικός τέχνης)

Το γνωστό θεατρικό έργο μοιάζει να αποτελεί το καταλληλό φόντο, πάνω στο οποίο θα παρουσιαστούν μια σειρά σύγχρονων βίντεο έργων, στο θερινό screening room του ReMap 2. Καταρχήν ετυμολογικά, διότι πραγματοποιείται η νύχτες της θερινής περιόδου και μάλιστα στην Αθήνα, κατοικηθείς μιας σειράς άκρως διαφορετικών μεταξύ τους δραστηριοτήτων της οδού Ιάσωνος, στο Μεταξουργείο, μια τοποθέτηση υπό διαμόρφωση. Ταυτόχρονα, εννοιολογικά λόγω των ζητημάτων των οποίων διαπραγματεύεται ώστε να έχει αποτελέσει κυρίαρχο θέμα ακόμη και σύγχρονων μελετών και διασχρονικά «σύμβολα» για την νεανική κουλτούρα.

Διεύθυνση: Ιάσωνος Β

Στα δεξιά, έγγραφο της νομαρχίας Αθηνών που υποδεικνύουν κτήρια όπου διαμένουν υπεράριθμοι μετανάστες. Αριστερά, κατάλογος κτηρίων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως χώροι έκθεσης έργων τέχνης κατά τη διάρκεια της ReMap 2. Μεταξύ των κτηρίων αυτών περιλαμβάνονται και ορισμένα που είχαν επισημάνει οι επόπτες υγείας της νομαρχίας (βλ. υπογραμμισμένες διευθύνσεις), γεγονός που αποδεικνύει την εκδίωξη των μεταναστών κατοίκων από αυτά, με πρόσχημα την κάλυψη των αναγκών της έκθεσης.

Παλιοί κάτοικοι σχολιάζουν την εισβολή μοπέμ καλλιτεχνών και γιάπηδων στη γειτονιά τους.

ζικών αναπλάσεων» και επέκτασης της αστυνομικής καταστολής στο κέντρο της Αθήνας προκειμένου αυτό να «αναβαθμιστεί». Ο Ιάσωνας Τσάκωνας, διευθύνων σύμβουλος και ιδύνων νους της Oliaros αλλά και μέλος της «ΚΜ Πρότυπη Γειτονιά», κατά τη διάρκεια πρόσφατης συνάντησης επιχειρηματιών (καταστηματάρχων, θιασαρχών, και ιδιοκτητών γκαλερί) που δραστηριοποιούνται στον Κεραμεικό και στο Μεταξουργείο με την αστυνομία, δε θα διστάσει να καθορίσει και τα όρια της νέας κατασταλτικής πολιτικής: «*Η πλατεία Αυδή γέμισε τους τελευταίους 2 μήνες ναρκομανείς. Οι ομάδες της Αστυνομίας δρουν από την πλατεία Θεάτρου έως την Κολωνού. Ζητάμε το όριο της Κολωνού να κατεβεί στην Ιερά Οδό*»,²⁸ ενώ μία εβδομάδα αργότερα θα φανεί ακόμα πιο emphaticός (κι ανυπόμονος): «*Η κατάσταση χειροτερεύει κάθε μήνα, γι' αυτό χρειάζεται επιθετική κατεύθυνση*».²⁹ Πάντως, οι επενδύσεις σε γη σε «υποβαθμι-

σμένες» περιοχές και η «κυριλοποίηση» δεν είναι υπόθεση ενός ή δύο «αδίστακτων» και «κακών» κερδοσκοπών αλλά ένα ευρύτερο φαινόμενο: «*Όλοι για την ανάπλαση έχουν έρθει, ο δίπλα την περιμένει 6 χρόνια, ο απέναντι 8, ο άλλος πιο κάτω δεν άντεξε τα έξοδα και το πούλησε για ένα κομμάτι ψωμί*».³⁰

Ακόμα και όσοι είχαν προστρέξει στη συγκεκριμένη γειτονιά λόγω της γραφικότητας που εξέπεμπε ή της ανθρώπινης κλίμακας της και όχι παρακινούμενοι από το γρήγορο κέρδος, γρήγορα θα φανερώσουν το πραγματικό τους πρόσωπο: «*Στον Κεραμεικό, ένιωσα οικεία, ήταν ίσως η πρώτη φορά που δεν ένιωσα αποξενωμένη στην πόλη μου. (...) Μου αρέσουν τα χαμηλά σπίτια με τις αυλές, αλλά και το ότι βρίσκεται κοντά στον αρχαίο κήπο του Κεραμεικού. Έπειτα, αυτή η πολυ-πολιτισμικότητα που συνάντησα, αισθανόμουνα μέρος της. Ήταν σημαντικό για μένα ότι μέσα σε αυτό το συνονθύλευμα ανθρώπων είχα μία αίσθηση ελευθερίας, μπορούσα να είμαι ο εαυτός μου. Σημαντικό είναι ότι η περιοχή αυτή αλλάζει, βλέπω μία νέα δυναμική. Δεν είναι μία τελειωμένη γειτονιά, με συγκεκριμένη κατεύθυνση*».³¹ Οι αλλαγές, οι νέες δυναμικές που διέκρινε η εν λόγω όψιμη κάτοικος του Κεραμεικού, δεν είναι άλλες από τη βίαιη αποστείρωσή του, καθώς: «*Τελικά δεν μπορείς να συνυπάρχεις με όλους. Με ετοιμοθάνατους ναρκομανείς δεν μπορείς να ζεις. Σε έναν υπαίθριο ΟΚΑΝΑ δεν μπορείς να ζεις. Ούτε σε μία γειτονιά με άστεγους ληστές. (...) Με την εγκληματικότητα και τον υπόκοσμο που ενισχύονται και από τους οίκους ανοχής δεν μπορείς να ζεις*».³² Είναι νομίζουμε εμφανές ότι η υποκρισία αυτών των κατά το δοκούν θιασωτών του πολυπολιτισμού και της λαϊκότητας δεν έχει όρια, καθώς όταν οι παλιοί κάτοικοι/χρήστες των δημόσιων χώρων ξεφεύγουν από τον εξιδανικευμένο ρόλο του «άκακου, εξωτικού ντεκόρ» που εν αγνοία τους οι πρώτοι τους έχουν επιφυλάξει, μία «λύση» αναδύεται στον ορίζοντα της ατομικιστικής λογι-

28 Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 1 Οκτωβρίου 2010.

29 Περιοδικό *Κάππα*, εφημερίδα *Καθημερινή*, 10 Οκτωβρίου 2010, σελ.43. Δική μας η έμφραση.

30 Βλ. Κοντέινερ Νο 14, Φεβρουάριος 2011, σελ. 34. Το έντυπο αυτό, που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα άλλοτε αφομοιωτικής παραχάραξης επαναστατικών ιδεών και άλλοτε αποκάλυπτης προώθησης αντιδραστικών απόψεων, μοιραία προσπαθεί να συμφιλιώσει τα ασυμφιλιώτα. Το εν λόγω τεύχος, παραδείγματος χάριν, ενώ ασχολείται με την «κυριλοποίηση» της Αθήνας, ταυτόχρονα βρίθει (όπως και τα προηγούμενα τεύχη άλλωστε) από παρουσιάσεις και διαφημίσεις «ψαγμένων» καλλιτεχνικών δρώμενων στο Γκάζι, στο Μεταξουργείο, στον Ψυρρή και αθλού, προωθώντας από την πίσω πόρτα τις διαδικασίες «κυριλοποίησης» τις οποίες, υποτίθεται, ότι καταγγέλλει... Αλλά βέβαια τί, αλήθεια, θα μπορούσαμε να περιμένουμε από αυτούς που πουλάνε καθρεφτάκια και χάντρες θεαματικής κριτικής του συστήματος στους ιθαγενείς θιασώτες του εναλλακτισμού και της καλλιτεχνικής πρωτοπορίας;

31 Από συνέντευξη ενεργού μέλους της «ΚΜ Πρότυπη Πόλη» στο Κοντέινερ, ό.π, σελ. 35.

32 Ό.π.

κής (τους): καταστολή και βίαιη απομάκρυνση των «περιθωριακών».

Αυτές τις βλέψεις σιγοντάρουν μία σειρά άλλων «κινήματων πολιτών», όπως οι Atenistas, που ξεκίνησαν από τη σύμπραξη «ευαισθητοποιημένου» blogger-graphic designer με αρθρογράφο της free-press φυλλάδας *LIFO* και της *Καθημερινής*, ο σύλλογος κατοίκων στον Κεραμεικό – Ρουφ – Γκάζι «Μέγας Αλέξανδρος» (sic), ο σύλλογος «Παναθήναια», η Κίνηση Πολιτών Κέντρου Αθήνας, που έχει μέλη της τους ιδιοκτήτες των μεγαλύτερων καταστημάτων γύρω από την Ομόνοια (βλ. Hodos, Notos Galleries, Zara, Εθνικό Ωδείο, Μπακάκος κλπ.),³³ αλλά και αρκετοί άλλοι που ταλαντεύονται μεταξύ ενός κατ' επίφαση ακτιβισμού/εθελοντισμού και των πραγματικών, υλικών συμφερόντων τους: «[Τ]ο σπίτι που αγόρασα έχει μεγαλύτερη αξία από τότε που το πήρα. Πρέπει να απολογηθώ γι' αυτό; Και άλλοι παλιοί κάτοικοι με ιδιοκτησίες επωφελούνται. Τι να κάνουμε, κάποιοι κερδίζουν κάποιοι χάνουν».³⁴

Το κράτος, από τη μεριά του, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό σε όλες αυτές τις βίαιες διαδικασίες «κυριοποίησης». Αφενός, χρηματοδότησε σειρά πολεοδομικών παρεμβάσεων όπως τη μεταστέγαση της Ταινιοθήκης στο χώρο του παλιού σινεμά Λαΐς, αλλά και έργα βασικής υποδομής όπως το σταθμό του Μετρό στην πλατεία Καραϊσκάκη. Αφετέρου, όποτε χρειάστηκε, παρενέβη κατασταλτικά, όπως συνέβη με τη βίαιη εκκένωση της κατάληψης στη Μυλλέρου και Γερμανικού το Μάιο του 2007, το κτήριο της οποίας, ύστερα από τρία χρόνια εργασιών, αποτέλεσε κομμάτι της νέας Δημοτικής Πινακοθήκης που εγκαινιάστηκε απέναντι από την πλατεία Αυδή. Τέλος, αφού προχώρησε σε σφραγίσματα πολυκατοικιών-υπνωτηρίων, καθιστώντας άστεγους τους ως τότε κατοίκους τους, εξαπέλυσε νέα πογκρόμ ενάντια σε μετανάστες και άλλους περιθωριακούς.

Όσον αφορά την (κρατική) ΕΑΧΑ, αφού απέκτησε νέα επωνυμία (Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις Α.Ε.)³⁵ ώστε να επικυρωθεί η διεύρυνση της γκάμας των δραστηριοτήτων της, επανήλθε πολύ δυναμικά στο προσκήνιο με τη δημοσίευση μέρους των μελλοντικών σχεδίων της. Όπως, λόγου χάρη, την πεζοδρόμηση της Β. Όλγας έως το μουσείο της Ακρόπολης και την ένωση της Διονυσίου Αεροπαγίτου διαδοχικά με το Ολυμπείο (Στύλοι Ολυμπίου Διός), το ιερό της Αγροτέρας Αρτέμιδος, το λόφο Αρδηττού, το Καλλιμάρμαρο, το άλσος Παγκρατίου και το πάρκο Ριζάρη.³⁶ Επίσης σχεδιάζεται η πεζοδρόμηση της Πανεπιστημίου και του πρώτου τμήματος της Πατησίων μέχρι την Αλεξάνδρας, ώστε να δη-

Όχι, δεν πρόκειται περί σουρεαλιστικού σκηνικού από θεατρική παράσταση της κυρίας Βαγενά, προβεβλημένης «κυριοποίησης» της περιοχής του Μεταξουργείου και σθεναρού ποθέμιου, από ό,τι φαίνεται, των πάσης φύσεως περιθωριακών που χρησιμοποιούν απρόσκλητοι τα παγκάκια έξω από το μαγαζί της...

33 Εφημερίδα *Καθημερινή*, 27 Ιανουαρίου 2010.

34 Από συνέντευξη ενεργού μέλους της «ΚΜ Πρότυπη Πόλη» στο Κοντέινερ, ό.π., σελ. 35.

35 Εφημερίδα *Καθημερινή*, 30 Απριλίου 2010.

36 Σύμφωνα με τον πρόεδρο του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου, Γιάννη Πολλύζο, τα έργα αυτά πρέπει να εισχωρήσουν και άπλο στον κυρίως αστιακό ιστό, έτσι ώστε, μέσω πεζοδρομήσεων πάντα, να ενωθούν τα Προσφυγικά της Αλεξάνδρας και το πάρκο που θα κατασκευαστεί στο γήπεδο του Παναθηναϊκού με το Μέγαρο Μουσικής, το πάρκο Ελευθερίας και την ανατολική πλευρά του Λυκαβηττού, και όλα αυτά με τη Β. Όλγας. Βλ. εφημερίδα *Καθημερινή*, 5 Σεπτεμβρίου 2010. Επίσης έχει προταθεί η πεζοδρόμηση και φύτευση νησίδας που θα ενώσει το Φιξ με τους Στύλους Ολυμπίου Διός. Βλ. εφημερίδα *Καθημερινή*, 16 Σεπτεμβρίου 2010.

Μπάτσοι εργαζόμενοι σκληρά προκειμένου να παραδώσουν τη νέα Δημοτική Πινακοθήκη του δήμου Αθηναίων εντός του προβλεπόμενου χρονοδιαγράμματος...

μιουργηθούν δύο νέοι άξονες «τουριστικοποίησης». Ο ένας από το Σύνταγμα μέχρι τα Χαυτεία και ο άλλος από την Πλάκα/Μοναστηράκι, μέσω της Αιόλου και της Πατησίων, στο Μετσόβειο Πολυτεχνείο, στο Αρχαιολογικό Μουσείο και θα καταλήγει στο πρόσφατα ανακαινισμένο Πεδίο του Άρεως. Θα έχουμε δηλαδή μία διαφορετικού τύπου, από αυτή που έχουμε συνηθίσει ως τώρα, περικύκλωση των Εξαρχείων. Μάλιστα, τα σχέδια μιλάνε για πεζοδρόμηση και της Φυλής, ώστε η «κυριλοποίηση» να εισχωρήσει και στις περιοχές των Κάτω Πατησίων.³⁷

Όμως, όπως, μάλλον εύστοχα, παρατήρησε ο νέος μας δήμαρχος, οι πεζοδρομήσεις από μόνες τους δεν μπορούν να επιλύσουν ζητήματα που παραμένουν βαθύτατα κοινωνικά και πολιτικά, καθώς οι φρεσκοπεζοδρομημένες λεωφόροι θα είναι οι πρώτες που θα οικειοποιηθούν οι μετανάστες, οι άστεγοι, οι λούμπεν και η άγρια νεολαία, μετατρέποντάς τες σε στέκια τους.³⁸ Γι' αυτό το λόγο, καταρχάς, έχει προβλεφθεί η διέλευση μέσω μαζικής μεταφοράς (λεωφορείων, τρόλλεϋ και τραμ), ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση στην περιοχή. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος του πεζοδρόμου

θα παραμείνει άβατο σε όσους θέλουν να αράζουν εκεί, ενώ ταυτόχρονα θα τονωθεί τόσο η μόνιμη (χρήσεις κατοικίας και εμπορίου στο κέντρο) όσο και η προσωρινή παρουσία κόσμου (επισκέψεις στα μαγαζιά, στα μουσεία, βόλτα στο κέντρο κλπ.). Με ένα σμπάρο τρία τρυγόνια δηλαδή... Επιπλέον η αστυνομική παρουσία προβλέπεται να είναι πολύ έντονη. Δεν είναι τυχαίο που στις προτάσεις γίνεται λόγος για καλύτερη φωταγώγηση των δρόμων,³⁹ ενώ ούτε το άσυλο στον περιβάλλοντα χώρο των Προπυλαίων φαίνεται να μένει εκτός των πυρών της σχεδιαζόμενης πολεοδομικής επίθεσης. Η Ντόρα Γαλάνη, πρόεδρος της ΕΑΧΑ, είναι κάθετη επί αυτού: «Για εμένα το άσυλο σε ένα δημόσιο χώρο είναι ακατανόητο. Ό,τι αρ-

37 Ενδεικτικά δεξ εφημερίδες *Τα Νέα*, 14 Απριλίου 2009, 14 Απριλίου 2010, *Ελευθεροτυπία*, 4 Ιουλίου 2010 και 30 Ιανουαρίου 2011, *Καθημερινή*, 5, 11 και 16 Σεπτεμβρίου 2010, *Το Βήμα*, 2 Ιανουαρίου 2011 καθώς και το free-press FAQ, 4 Νοεμβρίου 2010.

38 Βλ. *LIFO*, 14 Οκτωβρίου 2010. Στα ίδια συμπεράσματα φτάνει και η μελέτη που εκπόνησε το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, εκ μέρους του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, υπό την επιστημονική εποπτεία του Π. Τουρνικιώτη, βλ. εφημερίδα *Καθημερινή*, 27 Φεβρουαρίου 2011. Ο Τουρνικιώτης, που σήμερα προτείνει «ηλύσεις» για την καλύτερη διαχείριση του αστικού χώρου στο κέντρο της Αθήνας, ήταν ο συν-συγγραφέας, μαζί με τον Θ. Βήαστό, της προ 34 ετών μελέτης *Πολεοδομία και δημόσια τάξη – Αθήνα οχυρωμένη πόλη* (μερική επανέκδοση από τη Λέσχη Κατασκόπων του 21^{ου} αιώνα, 2002), της πρώτης, από όσο γνωρίζουμε, παρουσίασης της πολεοδομικής ανάπτυξης της Αθήνας σε συνάρτηση με την έκβαση της ταξικής πάλης που διεξαγόταν στον ελληνικό χώρο. Όπως ανέφεραν και στην εισαγωγή της εν λόγω μελέτης: «*Θ' αναζητήσουμε πολύ απλά και ειδικότερα την επιρροή της βίας πάνω στο δομημένο χώρο: το τεχνητό περιβάλλον. Δηλαδή εάν και σε ποιο βαθμό η βία της κυρίαρχης ομάδας της κοινωνίας, η νόμιμη βία, είναι ένας από τους παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση του κτισμένου περιβάλλοντος (...). Αλλά θ' αναζητήσουμε και το αντίστροφο. Το πως λειτουργεί η βία σε ένα ήδη «τυχαία» διαμορφωμένο περιβάλλον δηλαδή ποιο πολεοδομικό γεγονός ευνοεί και ποιο όχι, την έκφραση στο χώρο του της πάλης του ενός ή του άλλου πολιτικού συνόλου και επί πλέον με μία ιστορική εξέταση θ' αντιληφθούμε τον τρόπο που η εκάστοτε κυρίαρχη ομάδα προσάρμοσε το στρατιωτικό, αστυνομικό, ιδεολογικό σύστημα καταστολής της στις ιδιαίτερες συνθήκες του πολεοδομικού περιβάλλοντος». Από την κριτική του συστήματος, στην έμπρακτη υποστήριξή του: *Ιδού* που μπορεί να οδηγήσει η άτιμη η καριέρα...*

39 Στις μέρες μας η φωταγώγηση των μητροπολιτικών δρόμων (κι όχι μόνο) φαντάζει σαν κάτι το αυτονόητο και το δεδομένο. Δεν ήταν, όμως, πάντα έτσι. Οι προητάριοι έδωσαν μεγάλες μάχες ενάντια στην εισαγωγή τέτοιου τύπου μέσω καταστολής και ελέγχου των δραστηριοτήτων τους. Δεν είναι τυχαίο ότι το 1789 και κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης εξεγερμένοι, σε μια επίδειξη μαύρου χιούμορ, εκτέλεσαν δύο μισητούς υποστηρικτές του μοναρχικού καθεστώτος, κρεμώντας τους από φανοστάτες... Πέρα όμως από αυτή την ιδιαίτερη μορφή καταστολής, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι χάρη στην εισαγωγή και εδραίωση του τεχνητού φωτισμού το κεφάλαιο κατόρθωσε να σπάσει τα φυσικά δεσμά που επέβαλε ο εικοσιτετράωρος, ημερήσιος κύκλος στην ανθρώπινη δραστηριότητα και να επεκτείνει το ωράριο εργασίας κατά το δοκούν. Ταυτόχρονα, η χρήση φωτισμένων βιτρίνων σήμανε την αυγή της κυριαρχίας του εμπορεύματος-θεάματος: δεν είναι τυχαίο που η ανάπτυξη της τεχνητής φωταγώγησης στην Ευρώπη συμβάδισε με την ανάπτυξη των εμπορικών στοών. Σχετικά δεξ και το κείμενο *Notes on the City* στην εξαιρετική συλλογή κειμένων *No Reservations: Housing, Space and Class Struggle*, News From Anywhere, x.x, καθώς και Ζ.-Λ. Πινόθ, *Ο κόσμος των πόλεων τον 19ο αιώνα*, Πλήθρον, 2000, σελ. 141.

νητικό συμβαίνει στα Προπύλαια, συμβαίνει με αυτή την αντίληψη. Τα κτήρια είναι μνημεία και πρέπει να προστατευτούν».⁴⁰ Δεν είναι τυχαίο ότι οι ήδη υπάρχουσες πεζοδρομημένες αρτηρίες έχουν ήδη ανακηρυχθεί σε ...αρχαιολογικούς χώρους, ώστε η ελεύθερη συνάθροιση και οι δραστηριότητες σε αυτές να προσδιοριστούν με βάση ένα πολύ συγκεκριμένο πλαίσιο: «[Η] Διονυσίου Αεροπαγίτου-Αποστόλου Παύλου [σημείωση δική μας: και άρα και όσοι δρόμοι ενωθούν μελλοντικά με αυτές] είναι κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος. Είναι ο δρόμος ο ίδιος αρχαιολογικός χώρος, δεν εφάπτεται απλώς στα μνημεία. Αλλά με ικανοποίηση βλέπω ότι έχει αρχίσει ο ίδιος ο κόσμος να προστατεύει τον πεζόδρομο».⁴¹

Οι πεζοδρομημένοι πεωφόροι-αρχαιολογικοί χώροι όπως τους φαντάζονται οι πολεοδόμοι... Η απουσία κόσμου (εδώ στη Β. Όλγας) από τα σχέδια και τις μακέτες τους είναι, αν μη τι άλλο, χαρακτηριστική και ενδεικτική των πραγματικών προθέσεών τους.

Παράλληλα, στα ίδια πλαίσια επόπτευσης των δραστηριοτήτων που επιτελούνται στους δημόσιους χώρους, προωθούνται σχέδια «μαντρώματος» των πλανόδιων πωλητών σε υπαίθρια «πολυεθνική αγορά» όπου θα πουλούν «εξωτικά» προϊόντα της χώρας τους (μπαχαρικά, φαγητά, ρούχα, υφάσματα κλπ.), υπό την αιγίδα του κράτους που θα κατασκευάσει τις υποδομές και θα εισπράττει ενοίκιο: η «νομιμοποίηση» της εμπορικής δραστηριοποίησης ορισμένων μικροπωλητών θα σημάνει το άγριο κυνηγητό για όλους τους υπόλοιπους, κυνηγητό που έχει ήδη ξεκινήσει, τουλάχιστον στο κέντρο.⁴²

Επίσης, εκπονούνται σχέδια «επιστροφής στο κέντρο», μέσω οικονομικών διευκολύνσεων, όσων θελήσουν να κατοικήσουν εκεί (κυρίως νέων ζευγαριών ιδίως αν αγοράζουν ή ανακαινίζουν κτήρια) ή να στήσουν τις επιχειρήσεις τους (επιδότηση ενοικίου, απαλλαγή δημοτικών τελών), σύμφωνα και με τις υποδείξεις της Επιτροπής Περιβάλλοντος της Βουλής και του Οργανισμού Ρυθμιστικού Αθήνας. Κάποιοι άλλοι τεχνοκράτες τόνισαν την αναγκαιότητα της επιστροφής δημόσιων υπηρεσιών στο κέντρο, εναντιωνόμενοι στην αποκεντρωτική πολιτική που είχε ακολουθηθεί τα τελευταία χρόνια... Οι αντιφατικοί κρατικοί σχεδιασμοί δεν μπορούν παρά να αντικατοπτρίζουν την αντιφατική φύση της καπιταλιστικής σχέσης στο σύνολό της, αλλά και στις επιμέρους εκφάνσεις της. Έτσι, τη μία στιγμή βλέπουμε τους ντόπιους τεχνοκράτες να επιτίθενται στο πολύβουο πλήθος που συνωστίζεται και κοινωνικοποιείται στους δρόμους του ιστορικού κέντρου και γύρω από αυτό, στήνοντας τα δικά του άτυπα κοινωνικά δίκτυα και τις «παρέες», τις πιάτσες και τα στέκια του. Ταυτόχρονα, προσπαθούν να συρρικνώσουν τον πολιτικό και διοικητικό χαρακτήρα του αθηναϊκού κέντρου, πραγματικό και συμβολικό, ώστε αφενός να αποδυναμωθούν ποικίλες μορφές με τις

40 *Athens Voice*, 3 Φεβρουαρίου 2011. Κάπως έτσι μαντρώθηκε και ο λόφος Φιλοπάππου, αφού πρώτα ανακηρύχθηκε σε αρχαιολογικό μνημείο...

41 Δηλώσεις της Ντόρας Γαλήνη στο έντυπο «Επ7ά» της εφημερίδας *Ελευθεροτυπίας*, 30 Ιανουαρίου 2011 (δική μας η έμφαση). Δε συμφωνούν, όμως, όλοι με τη «ρήση» της πεζοδρόμησης. Ο αρχιτέκτονας που προχώρησε στην εκπόνηση της μελέτης εκ μέρους της «ΚΜ Πρότυπη Γειτονιά» για την οδό Κεραμεικού, την έχει αποκλείσει καθώς «έχει αποδειχθεί ότι η πεζοδρόμηση σε περιοχές όπου δεν υπάρχει πυκνό αίτημα μετακίνησης πεζών δεν αποτελεί πάντοτε θετικά εξελισσόμενη κίνηση». Εφημερίδα *Καθημερινή*, 8 Αυγούστου 2010 (δική μας η έμφαση). Αν μη τι άλλο, όλη αυτή η ενδοκαπιταλιστική συζήτηση για τους δημόσιους χώρους και τους δρόμους των μητροπόλεων αποδεικνύει ότι οι τελευταίοι δε νοούνται παρά μόνο ως σημεία *εξαναγκαστικής διέλευσης* και *διευκόλυνσης* της μεταφοράς εμπορευμάτων (συμπεριλαμβανομένου του εμπορεύματος-εργατική δύναμη) και όχι ως χώροι *συνάντησης*, *επικοινωνίας* και *αράγματος*...

42 *LIFO*, ό.π. και *Athens Voice*, ό.π.

οποίες παραδοσιακά εκφράζεται η ταξική πάλη (πορείες, επεισόδια, διαμαρτυρίες, καταλήψεις δημόσιων κτηρίων κλπ.) και αφετέρου να ανακοπεί η καθημερινή παρουσία και ο συγχρωτισμός προλεταρίων στο κέντρο. Λίγα χρόνια αργότερα, και ενώ οι απόπειρες επιβολής του κοινωνικού ελέγχου στις κεντρικές αθηναϊκές συνοικίες έχουν μάλλον αποτύχει, αναγκάζονται να εισηγηθούν την «επιστροφή στο κέντρο». Βέβαια, αυτή τη φορά ευελπιστούν η επιστροφή να αφορά άτομα με υψηλό ταξικό και πολιτισμικό προφίλ, αλλά και αντίστοιχους τουρίστες, γι' αυτό και στηρίζουν τις διαδικασίες κυριλοποίησης που έχει ήδη προωθήσει η «πολιτισμική εμπροσθοφυλακή».

Η Κοινή Υπουργική Απόφαση για το «Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό», η οποία συντάχθηκε το 2007, εστιάζει στα μέτρα που πρέπει να ληφθούν προκειμένου να αναπτυχθεί η τουριστική βιομηχανία, όχι μόνο στα τουριστικά θέρετρα, αλλά και στις πόλεις –οι τεχνοκράτες το ονομάζουν και βελτίωση του «μάρκετινγκ της πόλης». Εντελώς ενδεικτικά, μεταξύ των κατευθύνσεων που προτείνονται είναι η «[ε]πιτάχυνση των ρυθμών ανάπτυξης του ιστορικού κέντρου και του θαλασσιού μετώπου της Αθήνας και Θεσ/νίκης», η «[π]αροχή κινήτρων για απόσυρση παλαιών κτιρίων, που προσβάλουν υπέρμετρα την αισθητική της πόλης», η «[ε]νίσχυση της πολιτιστικής δραστηριότητας με διοργάνωση εκδηλώσεων διεθνούς ενδιαφέροντος», ενώ ειδικά για την Αθήνα συστήνεται η «[σ]υνέχιση και εντατικοποίηση της προσπάθειας ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων», η «[δ]ημιουργία ζωνών εναλλακτικών δραστηριοτήτων και υπαιθρίων πάρκων αναψυχής και αθλητισμού», καθώς και η «δρομολόγηση αναπλάσεων σε περιοχές με βιομηχανικό ενδιαφέρον, που έχουν χωρική συνέχεια με άλλες περιοχές αστικού τουρισμού».⁴³ Δηλαδή, σύμφωνα με το πλάνο αυτό, «κυριλοποιημένα» αστικά περιβάλλοντα θα εναλλάσσονται αρμονικά με «παραδοσιακά» τουριστικά μνημεία, αποκαλύπτοντας νέες δυνατότητες τουριστικής αξιοποίησης, με αποτέλεσμα την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την αύξηση της θεματικότητάς της (πχ. συνεδριακός, αστεακός, πολιτισμικός, αθλητικός τουρισμός κλπ.).

Διόλου τυχαία, ένα από τα μέτρα που έχει εξαγγείλει ο νυν δήμαρχος της Αθήνας είναι η συνεργασία κρατικών φορέων (και κεφαλαίων) με ιδιωτικά κεφάλαια (real-estate και κατασκευαστικές εταιρείες, τράπεζες κλπ.), προκειμένου να καταστεί εφικτή η μαζική απαλλοτρίωση εγκαταλελειμμένων κτηρίων –υπολογίζονται σε 450 με 500–⁴⁴ στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου, τα οποία είτε θα ανακαινιστούν, είτε θα γκρεμιστούν για να οικοδομηθούν νέες πολυκατοικίες και λοφτ ή για να δημιουργηθούν μικρά πάρκα και χώροι αναψυχής που θα ανανεώσουν το ενδιαφέρον για την περιοχή, αλλά και την αξία της γης σε αυτή. Ταυτόχρονα, με αυτόν τον τρόπο θα αναδειχθεί και η ανεκμετάλλευτη κρατική περιουσία, η αξία της οποίας επίσης θα αυξηθεί. Σύμφωνα με το Στέφανο Μάνο, πρωτεργάτη της «μουμιοποίησης» της Πλάκας και υποστηρικτή του Καμίνη, ο στόχος δεν πρέπει να είναι άλλος από το διπλασιασμό, εντός μίας επταετίας, της αξίας των κτηρίων στο κέντρο της Αθήνας εκατέρωθεν της Πανεπιστημίου, από το Σύνταγμα μέχρι περίπου και την Εμ. Μπενάκη.⁴⁵

Πέρα από τις ενδεχόμενες αντιδράσεις των άμεσα εμπλεκόμενων, δηλαδή των κατοίκων και χρηστών των δημόσιων χώρων, είναι αμφίβολο αν και ποια ακριβώς από τα παραπάνω σχέδια μαζικής πολεοδομικής αναδιάρθρωσης θα υλοποιηθούν στην Ελλάδα του «μνημονίου» και της σφικτής δημοσιονομικής πολιτικής. Αποκτούν έτσι ιδιαίτερη σημασία τα πα-

43 Βλ. το *Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό - Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης*, ΥΠΕΧΩΔΕ, 2007, σελ. 17. Αυτόοιο το κείμενο του σχεδίου μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.minenv.gr/download/2007-05-02.KYA-aidiko.oro-taxiko.plaisio.tourismoy.doc>.

44 Ενδεικτικά βλ. εφημερίδες *Τα Νέα* 30 Μαρτίου 2010 και 21 Σεπτεμβρίου 2010, *Καθημερινή*, 6 Ιανουαρίου 2011, καθώς και τα *free-press Athens Voice* και *LIFO* της 14 Οκτωβρίου 2010. Άλλο δημοσίευμα ανεβάζει τον αριθμό των άδειων-εγκαταβλημένων κτηρίων στο κέντρο της Αθήνας σε 1640 (κυρίως στο 6^ο δημοτικό διαμέρισμα, στην ευρύτερη περιοχή γύρω από την πλατεία Αμερικής). Βλ. εφημερίδα *Καθημερινή*, 13 Φεβρουαρίου 2011.

45 *Καθημερινή*, 28 Νοεμβρίου 2010, *Ελευθεροτυπία*, 29 Νοεμβρίου 2010. Ο θόκληρη την ομιλία του Μάνου μπορεί κανείς να τη βρει στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.drassi.gr/index.php?id=1300&title=Στρατηγικές αναβάθμισης του κέντρου της Αθήνας>.

ραπάνω σχέδια αύξησης της γαιοπροσόδου, καθώς μέσω αυτής μπορεί να χρηματοδοτηθούν τα επόμενα έργα «κυριοποίησης». Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ένα σωρό τεχνοκράτες έχουν προωθήσει την ιδέα της πώλησης του μεγαλύτερου μέρους του πρώην αεροδρομίου στο Ελληνικό, ώστε με τα έσοδα που θα προκύψουν να χρηματοδοτηθούν οι επιμέρους, μικρότερης κλίμακας, πολεοδομικές επελάσεις στις γειτονιές της Αθήνας.⁴⁶ Σε αυτά τα πλαίσια είναι που το ελληνικό κράτος υιοθέτησε το ευρωπαϊκό πρόγραμμα «JESSICA» («Κοινή Ευρωπαϊκή Υποστήριξη για Βιώσιμες Επενδύσεις σε Αστικές Περιοχές»), το οποίο, σύμφωνα με τους εισηγητές του, αφορά «*έργα βιώσιμης ανάπτυξης στον αστικό χώρο με την προσέκλυση ιδιωτικών κεφαλαίων*» και το οποίο προικίστηκε με περίπου 260 εκατομμύρια ευρώ.⁴⁷

Φιλ ντε Σουά

46 Ενδεικτικά βλ. εφημερίδα *Το Βήμα*, 15, 22 Αυγούστου και 5 Σεπτεμβρίου 2010.

47 Από την ημερίδα της Αναπτυξιακής Εταιρείας του Δήμου Αθηναίων. Σύνοψη της ημερίδας μπορεί να βρεθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.solon.org.gr/index.php/endiadimosiogr/114-endiaferontagiadimosiografous/1745-jessica-imerida.html>. Βλ. επίσης εφημερίδα *Καθημερινή*, 2 Ιουλίου 2010.